

Обществено

ВЪЗПИТАНИЕ

брой 1/2021 г.

Лидерството
в детските
асоциални групи

Бъди добрият
ГЕРОЙ!

Вечер на
трамвайната
спирка

КАКВО
ни предстои:

интервю със секретаря на ЦК-
г-жа Петя Петрова

ОНЛАЙН ИЗДАНИЕ: ISSN 2738-8778
ПЕЧАТНО ИЗДАНИЕ: ISSN 0204-8515

ОРГАН НА ЦЕНТРАЛНАТА КОМИСИЯ ЗА БОРБА СРЕЩУ ПРОТИВООБЩЕСТВЕНИТЕ
ПРОЯВИ НА МАЛОЛЕТНИТЕ И НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ КЪМ МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

Главен редактор
Ангелина Дичева

Редакционна колегия
проф. Йоана Янкулова, д. пс. н.
проф. Георги Петров, д. п. н.

Редактор
Емил Гергов

Коректор
Нели Лекарска

Технически секретар
Антоанета Дамянова

Техническо изпълнение
Габриел Генов

Адрес на редакцията:
София 1000,
бул. „Княз Ал. Дондуков“ № 9, ет. 4
тел.: 02/981 11 33

Хонорари се изплащат на
бул. „Княз Ал. Дондуков“ № 9, ет.4
ЦКБППМН

ОБЩЕСТВЕНО ВЪЗПИТАНИЕ

ОРГАН НА ЦЕНТРАЛНАТА КОМИСИЯ
ЗА БОРБА СРЕЩУ ПРОТИВООБЩЕСТВЕНИТЕ ПРОЯВИ
НА МАЛОЛЕТНИТЕ И НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ
КЪМ МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

СЪДЪРЖАНИЕ

КАКВО НИ ПРЕДСТОИ

Интервю със секретаря на Централната комисия – г-жа Петя Петрова	6
--	---

ДЕТЕТО И ЗАКОНЪТ

Лидерството в детските асоциални групи – проф. г-р Георги Петров	11
--	----

СВЕТЪТ В НАС

Мисия – Димитър Ганчев	19
Лъжовни сини очи – Дарина Георгиева	25
Симптоми на разстройството с дефицит на внимание и хиперактивност – Жаклин Синфийлд, г-р Стивън Ганс	31
Пътища – Росица Бялкова 38	
Наследството – Ангелина Стоянова	43

ЗА ВЪЗПИТАНИЕТО

Бъди добрият герой! – Невелина Стойнева	47
Поведенческата промяна на личността след възпитателно дело – Светлана Велкова	50
И отново за превенцията – Людмила Стоева	55
Възпитанието – здравата основа на образованието – Елена Таскова	60
Няма виновни деца – Даниела Добрева	64

ДИСКУСИЯ

Пари за превенция на наркозависимите има – Юлия Георгиева	69
--	----

ДОСТОВЕРЕН РАЗКАЗ

Вечер на трамвайната спурка – Ангелина Дичева	73
---	----

ИНФОРМАЦИЯ

Нов център за превантивна и консултативна дейност	76
--	----

В ДРУГИТЕ СТРАНИ	79
-------------------------------	----

САЩ

Затворените училища и рискът	80
След 68 години зад решетките	82

КАНАДА

Побой над транссексуална съученичка	84
Простреляна в главата по време на купон	86

ЮЖНА КОРЕЯ

Дигитални сексуални престъпления срещу деца	89
--	----

ИНДИЯ

Деце с Даун изнасилено от брат си	94
--	----

IN MEMORIAM	96
--------------------------	----

КАКВО НИ ПРЕДСТОИ

*Интервю със секретаря
на Централната комисия
за БППМН - Петя Петрова*

От края на миналата година Централната комисия има нов секретар -Петя Петрова, юрист, запознат с детското правосъдие и с дейността и структурата на местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Поздравления, г-жо Петрова! Поели сте сериозен ангажимент във време на пандемия и на сложни отношения между институциите, органите за превенция, родителите и училището и между самите деца за координиране на цялостната дейност по превенцията и възпитателната работа основно на местните комисии и на звената, свързани с тях.

- Какво планирате в работата на Централната комисия тази година с местните комисии - основните звена за превенция в този труден период на карантина, на ограничаване на контактите между хората, организацията на възпитанието на децата и работата с родителите?

- Наистина сегашната обстановка значително промени житейските и социалните нагласи на всички. Наложил се да се приспособяваме към нови мерки и ситуации, за да запазим здравето и живота на нас и на нашите близки. Последниците от забраните и ограниченията се отразиха на всички ни. Считам, че най-потърпе-

вши в тази пандемична обстановка са децата. Предизвикателствата пред тях не са по-малко, отколкото при възрастните. Наред с въведената нова форма на обучение децата ограничиха социалните си контакти, както и физическата си активност.

Ограничаването на контактите на децата помежду им, стесняването на социалната им среда се отразиха върху емоционалната им сфера и върху вътрешния им мир и възприятията им. Наблюденията ни показват, че вследствие на социалната им изолация все по-често при тях започват да се наблюдават състояния на тревожност и страх, агресия, трудности с концентрацията, проблеми със съня. При все повече деца се отключват различни психични проблеми. Трудно е да се посочат всички отражения върху психиката на децата ни, възникнали от локдауна, но именно поради появилите се проблеми ние трябва да сме по-деликатни с децата. На първо място подкрепата и грижите трябва да се полагат от родителите или лицата, които ги заместват, а когато липсва родителският капацитет - и от специалистите, работещи с деца.

За да отговорим адекватно на създалата се ситуация Централната комисия даде указания на всички местни комисии в страната за работа по време на пандемична обстановка. За всички нас – експертите от Централната комисия и работещите в сферата на детското противоправно поведение, на първо място е най-висшият интерес на детето, запазването на физическото и психичното здраве и благополучие. Необходимо бе много бързо и ефективно да се приспособим към наложените нови методи на комуникация, без това да прекъсва работния процес на специалистите в сферата, т. е. срещи на открито, провеждане на консултации в електронна среда, телефонни разговори с преподаватели, родители, инспектори ДПС и други. За кратък период от време бяха отложени процесите по образуване и разглеждане на възпитателни дела, което е една от основните дейности на секретарите в МКБППМН в страната. Смятам, че всички колеги се справиха професионално и отговорно с наложените нови методи на работа. Използвам случая да благодаря на всички специалисти, работещи с деца в системата на БППМН за това, че дори в тези ограничени пандемични условия не изоставиха българските деца. Убедена съм, че всяко дете, за което сме получили сигнал или преписка, е консултирано и получило необходимата грижа и подкрепа от съответния специалист.

- Как ще протича работата по подобряване на квалификацията на секретарите на комисииите, на обществените възпитатели, на сътрудниците на местните комисии - специалисти в различните области на детската личност и поведение при сегашните условия на ограничения в събирането на хора по различни поводи?

- Разбира се трябва да се съобразим с въведените нови „тенденции“ за про-

веждане на дистанционни срещи чрез различни онлайн платформи. Считам, че занапред можем успешно да провеждаме обученията и срещите си във виртуална среда. В момента съм в преговори с различни специалисти, които досега не са взимали участие в провежданите обучения, но вярвам, че професионалната им квалификация и ангажираност в сферите им на дейност ще събуди интереса на секретарите на местните комисии за БППМН. Става въпрос за висококвалифицирани специалисти, работещи в сферата на психологията, правната дейност, колеги от държавни институции, работещи пряко и непряко с малолетни и непълнолетни. Досега „Центърът за квалификация на кадри“ е провеждал обучения за новоназначени секретари на МКБППМН. Смятам на по-късен етап да въведе подобни обучения на обществени възпитатели. А защо не и обучения на дългогодишни секретари с цел въвеждане на иновативни методи и практики за работа с деца.

- Едно от решенията на Централната комисия е възстановяването на издаването на дългогодишния орган на Централната комисия – списание „Обществено възпитание“ - помощник на специалистите в областта на възпитанието, превенцията, наказанията, на квалификацията на секретарите на местните комисии, на обществените възпитатели и специалистите от различните сфери на образованието и възпитанието, работата на съдиите за непълнолетни. Като резултат на специфичните условия в момента плановете на Централната комисия са издаването да стига до заинтересованата аудитория онлайн. Как ще се реализира това?

- Да, за съжаление през изминалата 2020 г. не успяхме да издадем нито един брой от списанието. Последният брой на „Обществено възпитание“ е от м. декември 2019 г. Истината е, че списанието е търсено и ценено от специалистите в областта на възпитанието, превенцията, наказанията, обществените възпитатели, специалистите от различните сфери на образованието и социалните услуги. Намеренията ни са то да достигне до всеки един, свързан с работата с деца. Местните комисии са 297 в цялата страна, да не говорим за назначените обществени възпитатели и въобще за всеки, който проявява интерес към специфичната материя. Към настоящия момент за нас е непосилно да издадем подобен тираж на списанието, именно поради това се взе решение списанието да бъде издавано в електронен вариант, който ще бъде качен на сайта на Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и ще бъде достъпен до всеки заинтересован. Списанието ще запази същата концепция, обем, вид на публикациите и стил, както и същия статут, какъвто е имало досега. Публикациите в списанието с теоретична насоченост се зачитат за научен принос и подпомагат авторите при евентуална хабилизация за научна степен.

- Напоследък пресата информира за увеличаването на дръзки агресивни прояви на все по-малки деца - грабежи, кражби, побои над беззащитни жертви. Вероятно продължителните периоди на оставане в къщи на децата и родителите, често останали без работа именно поради пандемията, се отразяват върху децата и провокират дръзко поведение. Липсата на занимания води до драстични прояви на насилие. Това изисква по-сериозна и целенасочена работа с децата. Въпрос е на анализ, на сериозно и дълбоко проучване и адекватни мерки. Какви са мерките, които реализира в това отношение Централната комисия?

- Наистина се наблюдава увеличаване на агресивните прояви при малолетните и непълнолетните. Една от основните причини разбира се е социалната изолация и подтискането на емоционалните възприятия на децата. За съжаление тепърва ще берем „плодовете“ на наложения „локдаун“. Но това са независещи от нас причини. Важно е да се отговори адекватно на възникналите проблеми в поведението на децата. Вярвам, че това е предизвикателство за всеки обществен възпитател, ангажиран с дете с девиантно поведение. Защото работата с децата е призвание, не е професия. Смятам, че в системата на БППМН са заети висококвалифицирани специалисти за работа с деца. Те притежават специфична система от знания, умения, навици, качества, необходими за осъществяване на дейността по превенция, оценка и корекция на девиациите в детското поведение. Това са специалисти с необходимата подготовка и опит, чиито професии кореспондират с детската проблематика – педагози, психолози, социолози, юристи, социални работници, спортни и културни дейци, които ще се справят с предстоящите трудности в поведението на децата.

Дълбоко уважаваме усилията и ефективната работа на всички специалисти към МКБППМН, именно за това като първа задача при встъпването ми в длъжността „секретар“ на ЦКБППМН, бе да актуализирам двете основни наредби на председателя на ЦКБППМН, които определят размера на възнагражденията на обществените възпитатели и на членовете на местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Наредба № 2 от 7 юли 1999 г. за материалното стимулиране на обществените възпитатели не бе актуализирана след 2009 г., а Наредба № 3 от 19.04.2005 г. за възнагражденията на членовете на МКБППМН - от деня на обнародването си през 2005 г. За нас беше много важно специалистите от областта на възпитанието, превенцията на децата и юношите, обществените възпитатели, специалистите от различните сфери на образованието, социалните дейности, психолози, юристи и др. да получат адекватно възнаграждение за положените усилия. И успяхме. Промяната и в двата нор-

мативни акта вече е факт и местните комисии за БППМН в страната ги прилагат.

- Какво предстои, г-жо Петрова?

- Предстоят ни още много промени в работата на местните комисии, надявам се ефективни, за осъществяването на които ще трябва и повече време, но се надявам, че заедно ще вървим в правилната посока, а тя е социална подкрепа и консултация на деца с девиантно поведение и техните родители, широкообхватна превантивна работа с рискови деца, разработване на методи по ранна превенция на деца и редица други. Надявам се скоро да имаме възможност да организираме Национално съвещание на ЦКБППМН, което е традиционно за комисията, за да обсъдим предложенията и да чуя мнението на всеки, който има иновативни идеи в тази насока. За мен обратната връзка и диалогът със специалистите в системата на БППМН е важен и необходим. Ефективното противодействие на детската престъпност и отклоненията в поведението на децата са възможни само с целенасочена и последователна работа и координация между всички работещи в системата на БППМН.

На добър час, г-жо Петрова!

Въпросите зададе: Ангелина Дичева

ЛИДЕРСТВОТО В ДЕТСКИТЕ АСОЦИАЛНИ ГРУПИ

Проф. Д-р Георги Петров

Както много други психични феномени и лидерството има своето проявление в детството и юношеството. Това е период, който е изключително динамичен и значим в развитието на подрастващите. За това обстоятелство са изключително важни както за родителите и учителите, така и за всички, които осъществяват психо-педагогическо взаимодействие с тези възрастови групи дейностите по диагностициране наличието на лидери в детските общности; проучването на предпоставките за проявяването им; отличаването на различните стилове на лидерско поведение, условията, в които те да упражняват тези свои качества; дали лидерството обслужва социално приемливи или асоциални дейности.

Един от най-ранните опити за изследване на лидера в юношеска възраст са изведените от Колдуел и Уелман през 30-те години на миналия век седем характеристики на училищните лидери: физическа възраст, коефициент на интелигентност, стипендия, екстровертност, ръст и физически постижения. (Т.Предова, 2018) Разбира се, тези характеристики могат да послужат за „портрет“ на лидера, както

на формалната ученическа общност, така и на група с противоправна насоченост в поведението, като под асоциална група от малолетни или непълнолетни (или със смесено участие) правонарушители се разбира неголямо по численост, неформално обединение на лица на възраст от 8 до 18 години на основата на асоциални интереси, които се проявяват в извършване на противообществени прояви и престъпления (Г.Петров, 1998).

В групата от връстници, която се характеризира с многообразие и сложност във взаимоотношенията, всички са взаимосвързани един с друг. Всеки член на детската общност се намира под наблюдението, контрола и оценката на останалите членове. Той не може да се държи в групата както му е изгодно и е принуден да спазва определени норми и правила на поведение, съответни на интересите и насочеността на цялата детска общност. Отсъствието на лидер на общността би довело до анархия и в крайна сметка до разпад на самата общност. Ето защо ролята на лидера в повечето от случаите е подкрепяща и стимулираща сплотяването и съществуването на групата за относително по-продължителен период от време.

Познаването на личностните характеристики на лидерите и изграждането на личностен профил на лидера създава възможности за изучаване и прогнозиране на междуличностните отношения в малката социална група, както и на лидерското поведение в различни сфери на социалния живот. (К.Петрова, 2012)

Изследване показва, че лидерът оказва влияние върху членовете на групата не само с противоправното си поведение, но и с маниерите си, с разсъжденията си, дори и с външността си. (Г.Петров, 1998) Обикновено като лидер се очертава този член на групата, който има по-голям жизнен опит; който има определена и активна жизнена позиция (макар и противоправна); който е “пълен” с различни идеи; който е ловък и находчив; умее да внуши на членовете на групата мнението за собствената си смелост и безстрашие. Повече от 38% от изследваните правонарушители считат, че лидерът на тяхната група е избран, защото винаги има интересни идеи и предложения. На второ място поставят неговите умения и ловкост (14%); на трето - физическата му сила (12,73%) и на четвърто - че е по-възрастен от тях (11,46%).

Със самоутвърждаването си в асоциалната група лидерът в известна степен спомага за утвърждаване и на членовете на групата. Повече от 58% от анкетираните членове на асоциални групи отбелязват, че ако не изпълнят поставените им от лидера противоправни задачи, той ще ги обяви за страхливци, което безусловно ще повлияе върху положението им в групата. Затова те допълнително се самомотивират за участие в асоциалната дейност на групата, с което се и самоутвърждават в общността.

Типология на лидерите

На базата на изследването на различни признаци, които характеризират личността на водачите на неформални групи, в психолого-педагогическата литература са установени и селектирани няколко типа лидери:

1. В зависимост от начина на възлагане на груповите задачи и характера на инструктиране на членовете на групата:

а) Делегиращо лидерство (Laissez-Faire).

Делегиращите лидери предлагат малко или никакви насоки на членовете на групата и оставят вземането на решения да се осъществи от самите членове на групата. Ръководството на laissez-faire обикновено води до групи, които нямат ясна посока, в която членовете се обвиняват помежду си за допуснатите грешки и отказват да поемат лична отговорност. В тази ситуация лидерът се намесва, проблемите се решават, противоречията се изглаждат и авторитетът на лидера се покачва. Ненавременната намеса (пропускането на момента) може да доведе до разпад на групата или до експресен изгрев на нов лидер с последващо детрониране на дотогавашния.

б) Безапелационно лидерство.

При взето решение за осъществяване на престъпен акт и установени условия за реализацията му лидерът разпределя задачите и изисква тяхното точно спазване при осъществяване на постоянен контрол в хода на изпълнението.

2. В зависимост от характера на тяхната представителност лидерите биват: официални (формални) и неофициални (неформални).

а) Официалните (формални) лидери на престъпни групи се „назначават“ от висшестоящия лидер на престъпен клан (в случая става въпрос за групировки от мафиотски тип, при които има изградена определена йерархическа структура). Този тип лидери се явяват официални само за сферата на престъпната общност. За обществото като цяло те са неформални (неофициални) и тяхната дейност е обществено укорима и наказуема.

б) Неофициалните (неформални) лидери са членове на групи с идеи и влияние, често устремени към официално лидерство. Подобна типология се наблюдава както при асоциалните общности, така и в социално-позитивните общности. В първия случай заемането на лидерска позиция автоматично води до поява и проява на оперативен интерес към лидера от страна на правоохранителните органи. Във втория случай лидерската позиция се заема, след като се установи, че въ-

просният кандидат-лидер отговаря на официално обявени критерии за личностна представителност и по официално обявен технологичен ред (вътрешнопартийни избори, местни избори, конкурс за заемане на ръководна длъжност и т. н.)

3. В зависимост от характера на обозначеност в групата лидерите биват: *открити (явни) и скрити (латентни).*

а) Явни са формалните лидери и тези от неформалните лидери, които са известни и не крият от външни лица статуса си в групата. Обикновено този тип лидери са с изострено чувство за лична значимост, с мнение, че всичко им е позволено, с чувство за недосегаемост, както и с явно изразена агресивност – вербална и функционална. Те са „по-привлекателни“ за членовете на групата с понижено самочувствие и измежду тях се утвърждават членове със свръхвисока степен на лична преданост и жертвоготовност.

б) Латентни са два типа лидери: тези от неформалните лидери, които не са установени или крият от официалния лидер своя статус в групата.

4. В зависимост от характера на личността на лидера, те биват: *делови и емоционални:*

а) Деловите лидери разчитат на професионализма си (макар и престъпен), на организаторските си способности, както и на професионализма или на сляпата подчиненост на членовете на групата. Те са спокойни и разпоредителни, при осъществяването на лидерската им функция странични фактори трудно могат да им повлияят в емоционален и организационно-управленски план.

б) Емоционалните лидери разчитат на способността си да увлекат и убедят членовете на групата в необходимостта от извършваните деяния чрез включването на различни емоционални моменти и отклонения в цялостния ход на престъпното деяние - от престъпния замисъл през организацията и изпълнението - до анализа на резултатите и разпределение на „плячката“. В много от случаите емоционалните лидери фетишизират отделни действия: те измъчват или нареждат бавното умъртвяване на жертвите (хора или животни); могат едновременно да възнаградят богато член на групата, а друг мигновено да малтретират или ликвидират; могат да проронят сълза при вида на прегазена котка, макар до нея да има прегазен човек, на когото да не обърнат внимание и т. н. Често емоционалността е привидна - възприета е като индивидуален показан стил на поведение.

Например: Малолетният И. С., със среден успех, жертва на домашно насилие и лидер на малобройна детска група, тероризираща деца от съседни класове и от други училища. В междучасието, без да се гнуси или да показва състрадание,

разчленява донесена в училището жаба, като след часовете ѝ устройва показно погребение в градинката в задния двор на училището и раздава на присъстващите по един бонбон.

5. По отношение на стила на ръководство на лидера има две категории: авторитарен и демократичен:

а) Авторитарният тип лидери обикновено налагат собственото си мнение, без да търсят или да се съобразяват с чуждото, макар в отделни случаи то да е по-перспективно. Този стил на поведение е характерен за екстревъртния тип личности.

б) Демократичният тип лидери търсят и се съобразяват с мнението на членовете на групата, като в същото време следят това да не накърни собствения им статус. Този стил на поведение е характерен най-често за интровертния тип личности.

6. В зависимост от характера на дейността на лидера се определят: лидер – вдъхновител и лидер – изпълнител:

а) Характерно за лидера *вдъхновител* е това, че обикновено той дава идеята, ангажира емоционално и организационно членовете на групата и неформалните лидери и ги оставя сами да провеждат всички останали действия за реализиране на престъпния замисъл. Това поведение в множеството от случаите дава възможност на лидера да се самосъхрани при евентуално изобличаване дейността на групата - при задържане на членове на групата при реализация на даден престъпен замисъл, в случаите на доносничество и предателство. Разбира се съществува риск от спад на авторитета, разобличаване на лидера, отмъщаване и/или подмяната му с друг, но е възможно и отказ на лидера от тази група и привличане на членове за формиране на нова.

б) Лидерът - *изпълнител* участва във всички фази на престъпното деяние, като в отделни случаи е едноличен изпълнител.

7. В зависимост от характера на нагласата на лидера за осъществяване на престъпната дейност, говорим за универсален и селективен тип лидери:

а) Универсалният тип лидери са готови винаги за участие в престъпни деяния от всякакъв характер при всякакви условия. Не прецизират средствата и методите за реализация на престъпния замисъл.

б) Приселективните лидери вземането на решение за участие в извършването на противоправно деяние се предопределя от това дали предлаганото или

ситуативното деяние съответства на специализацията на асоциалната група.

8. В зависимост от характера на мотивацията за осъществяване на престъпния замисъл лидерите биват рационални и хазартни:

а) Рационалният тип лидери могат да бъдат мотивирани, ако е налице необходимият човешки ресурс, ако не съществува риск от задържане или последващо изобличаване и ако придобитото може да възмезди поетия риск и т. н.

б) Хазартният тип лидери биват мотивирани от няколко специфични мотиватори:

- гъделът на любопитството и въображението. Когато лидерът е с извънредно развито престъпно въображение, съчетано с типично за детството любопитство, това може да бъде онзи мотиватор, който да предизвика участниците да „проверят“ какво има в дома на филателиста, нумизмата, колекционера на старинни предмети, известния спортист, модната икона, собственика на магазин за бяла и черна техника и т. н., независимо от осъзнаването на факта за наличието на добри защитни системи за охрана.

Малолетният С. П. (лидер) с помощта на двама от членовете на групата построили с телата си пирамида и така прониква през малък прозорец с отвор 30/40 см, ползван за отдушник на магазин за електроника и на височина 3,5 метра. Скача на пода във вътрешността на магазина. Не влиза в търговския салон, защото очаква да има монтирани видеокамери. Подбира от склада различни уреди, построява пирамида от кашони и хвърля през прозореца уредите на съучастниците си. Не успява да прехвърли телевизор само поради по-големите му размери.

- сложност на извършването на престъпното деяние. Колкото престъпната задача е по-трудна за организиране и реализиране, толкова по-голяма е мотивацията на лидера за справяне с даденото предизвикателство;

- висока степен на риск при реализация на престъпния замисъл. „Гръпката“ да реализираш престъпния замисъл, въпреки реалната опасност от преследване и евентуално задържане и дори при наличие на реален риск за здравето и живота са мощен мотиватор за организиране и реализиране на престъпния замисъл.

Непълнолетният Николай Р. с прякор „Каскета“ се покатерва на дърво, с пълзене стига до отворения прозорец и с дълга пръчка измъква за дръжките дамска чанта, оставена на бюро в близост до прозореца. В същото време притежателката разговаря с колежката си до съседното бюро, обърната с гръб към прозореца. Наблюдаващите деца са възхитени от смелостта, ловкостта и съобразителността на Николай.

9. В зависимост от обществената значимост и характера на последиците

от въздействието на лидера се отличават два типа лидери – *позитивен и негативен*.

Според този критерий по-голямата част от разгледаните по-горе типове лидери са от категорията на „*негативните*“. Тяхното въздействие през призмата на последвалите негативните последици за обществото ги поставят в графата на обществено-неприемливите личности. Всички останали лидери, чиито действия съответстват на изискванията на обществените и правните норми са от типа на „*позитивните*“.

Социално-правна превенция на въздействието на асоциалните детски лидери

За ефективното противодействие на деструктивното влияние на детските асоциални лидери върху поведението на техните последователи институциите организират и осъществяват три типа превантивна дейност.

1. Ранна превенция:

а) Тя включва осигуряване на здрава училищна и класна среда на равнопоставеност за изява на детските стремежи и способности. Това изисква от училищните и класните ръководства да познават добре характера и способностите на учениците, независимо от степента на тяхната учебна успеваемост, като предоставят възможности за изява на учениците и в други сфери на колективни училищни и извънучилищни дейности. Предоставя се и възможност и подкрепа на детското училищно самоуправление.

б) Ранно диагностициране на лидерските стремежи и дейност. Своевременно установяване на зараждането и началото на функционирането на детски групи - училищни и по местоживеене, както и типа на ръководство на тези групи и характера на груповата дейност.

в) Своевременна реакция при опити за „излъчване“ или самоналагане на негативен детски лидер.

2. Пределиктна превенция:

При установяване на достатъчно данни за наличието на подготовка на даден лидер на детска асоциална група за организиране и извършване на противоправно деяние спрямо него могат да бъдат предприети следните мерки:

а) Прилагане на възпитателни мерки за въздействие (беседа; разяснение; среща с родителите или лицата, които ги заместват; удовлетворяване на дадени потребности на детето).

б) Осъществяване на официална предупредителна дейност спрямо детето - ли-

дер и родителите или лицата, които ги заместват.

3. Постделиктна превенция.

Когато вече има регистриран престъпен акт, осъществен от детска асоциална група под въздействието и с или/без участието на лидера, институциите могат да предприемат следните мерки:

а) Прилагане на принудителни законови мерки за въздействие – възпитателни мерки съгласно Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните или наказателни мерки съгласно Наказателния кодекс на Република България.

б) Явен или индиректен контрол върху поведението на детския лидер за превенция на престъпен рецидив.

Разбира се от гледна точка на степента на обществената опасност от дейността на детските лидери, не следва да бъдем особено обезпокоени. Ограничените им интелектуални, физически и „професионални“ способности не са достатъчни за организиране на тежки по своя характер престъпления. Подценяването от друга страна на тяхната дейност може да доведе до тяхното специализиране и вливане в пълнолетната престъпност, където конкуренцията и опасността за живота и здравето е с много по-висока рискова степен, поради което важна задача на институциите и техните представители, работещи по превенция на противоправното поведение на подрастващите е своевременното диагностициране и ефективното противодействие на лидерите на детски асоциални групи.

МИСИЯ

*Димитър Ганчев -
клиничен психолог, психотерапевт*

Напускането на детството обхваща продължителен път на приближаване към възрастните, който младия човек със съдействието или противодействието на нас – възрастните, осъществява през териториите на своето юношество. Логично е да разгледаме това скъсване с детството първо от гледна точка на хронологията на отпадане на едни, акомодиране на други и изграждане на съвсем нови идентификации.

Според Е. Ериксън, най-големият риск за младия човек е стагнацията през пубертета, която да бъде приета от него окончателно като затваряне на хоризонта на развитие по време на юношеството, така че да „признае работата си като единствено свое задължение... и лесно да се превърне в конформист и безразсъден роб на техниката и нейните собственици“. Мисля, че съвсем уместно ще бъде да заменим думата „техника“ с

“технологии“, което ни насочва към всяка една област на съвременния живот.

Това е и задачата на юношеското говорене – изследване и експериментиране в езика със собствените си идентификации. Езикът е въздигнат до равнището на работилница за една нова идентичност, която да позволи на младия човек да намери за себе си сигурно място и прием в несигурните води на общността.

Колкото и сходни да са обаче тези задачи и подводните камъни на порастването, които саботират изпълнението им, винаги става въпрос за ярки индивидуалности, за субекти, които приемаме в трудна и за двете страни среща. Среща, която може, но не трябва да бъде източник на ресурс за младия човек, с когото работим. В този смисъл ние можем да предложим възможностите на гостоприемството, но дали трябва - това ще реши субектът, прекрачил прага на консул-

тативния кабинет. В този смисъл става дума за споделяне на отговорността, което можем да приемем като деликатен повик за порастване, отправен към младия човек.

Хората, с които работим, нямат обща житейска история, нито по еднакъв начин преживяват другия и себе си. Те идват при нас от различни семейни реалности и мисля, че в нашата работа е важно да помним това и да се стараем да не знаем прекалено много за хората, които консултираме и това, което се случва с тях. Супервизирането ми дава възможността не само по-добре да изграждам хипотезите си относно това с какво у другия се срещам в работата си, но и осъзнато да търся собствената си позиция спрямо този субект, така че да ми бъде възможно да го подкрепя в процеса на неговите изобретения на онова, което ще закрепя нещо в психиката му, ще намали напрежението в тялото му и ще подобри общуването му.

Чрез супервизирането започнах по-добре да формулирам в съзнанието си професионалната си позиция спрямо институцията, в която консултирам, спрямо заявката на родителите и спрямо субекта на консултациите – дете или юноша. В този триъгълник от взаимоотношения вписването на консултиращия не е проста задача, още повече при юношите често се срещат съпротиви против самата заявка на възрастните (родители, учители или юридическа институция) за психологична подкрепа. В повечето случаи това, което е помагало на младите хора, с които работя, да намалят съпро-

тивите си, е било овластяването им. Овластяването, може би в най-трудния период от живота им, когато търсят думи, за да изразят себе си. Думи, казани пред лицето на другия, за да могат да конституират собствения си образ. През осемте години работа като училищен психолог бях впечатлен от това колко напрегнато и отдадено говорят юношите и девойките, при това по много различни начини предимно за себе си, включително, когато говорят за другите. Дори тогава, когато се оплакват или открито атакуват възрастните (родители, учители).

Един от начините на овластяване е родителите да преформулират личната си заявка към своя питомец в смисъла, че имат трудност в това да подкрепят нейното /неговото/ порастване поради ред причини, включително това, че са забравили какво е човек да бъде юноша. Да заявят желанието си да научат къде грешат, какво пропускат да направят и за всичко това им е нужно младият човек да влезе в ролята на експерт по самия себе си. Моята роля е да бъда посредник между него в качеството му на учител - на неговите родители в качеството им на ученици. И именно това е основанието да търся среща с него. Работната хипотеза, която споделям, звучи като търговска оферта, но в известен смисъл взаимоотношенията между юношата и неговите възрастни в семейството имат чисто икономически характер – родителите имат властта (все още) да изискват от детето си, но нямат силите да го принудят; това пораснало дете няма властта (отново все още) изцяло да откаже, но

има (вече) силите да се съпротивлява.

Бих искал да онагледя тези свои размисли с откъси от три различни случаи, по които продължавам да работя в местната комисия.

„Нали ме разбирате какво искам да кажа“

Работя с момче на 17 години въз основа на решение по възпитателно дело. Без да влизам в подробности или представяне на историята му, ще спомена, че момчето, което тук ще наричам Слави, реши да преустанови да посещава сесиите. То много често завършва интелегентните си споделяния с изречението „Нали ме разбирате какво искам да кажа.“, което, струва ми се, смислено не завършва с въпросителна и звучи като холофраза. Бях поставен в особена ситуация, в която се чудех дали разбирам изобщо. Все пак поех риска да приема това негово желание, като посочих, че няма как да бъде доведен насила. Тази новина изплаши майката, която не беше сигурна как да възприеме позицията ми. След индивидуална среща с нея, за която юношата беше известен, предложих да подкрепим неговата позиция, още повече, че възпитателната мярка беше удължена след изтичането на срока по желание на майката. В рамките на супервизионна сесия по казуса решихме, че е най-добре да предложим на Слави няколко варианта, от които той да избере:

да спре да посещава сесиите;

да ги посещава през седмици;

сам да избира времето и продължителността на сесиите (разбира се в рамките на моите възможности и натоваре-

ността на консултативния кабинет).

Слави избра последния вариант. Сесиите в условията на пандемия и принудителна физическа изолация бяха изпъстрени с организационни нюанси. Понякога Слави настояваше да говорим повече, оплакваше се, че му е скучно, че вече му е писнало да играе игри на компютъра или пък след десетина минути разговор казваше рязко „Добре, хайде, чао!“, но никога не затваряше телефона преди и аз да мога да му кажа довиждане.

Това е частен случай на овластяване на юноша, който преживява присъствието на другия, без значение дали това е на родителите му или моето, като преследване. Това че да може да избира и да определя дните и продължителността на сесиите ме направи по-малка заплаха в неговото въображение. Това сложи начало и на значителна промяна в отношенията с майка му. Той можеше да регулира дистанцията, последователността и ритъма в срещите му.

„Да Ви изпя ли една песен?“

Родителите на Ния не са склонни на живи срещи заради пандемията. Ния страда от лека форма на детска церебрална парализа и епилепсия. Припадъците са овладявани медикаментозно и стават все по-редки през годините. С Ния работим от около 4 години. От 13 март 2020 г. започнахме да работим дистанционно, първоначално с видеовръзка. Тъй като Ния не хареса видеовръзката, продължихме да работим във Вайбър без камера. Допускам, че става въпрос за нещо от порядъка на това да се

преживява наблюдавана. Камерата може да действа като човешко око – да улавя субекта.

Това мое предположение намери изненадващо потвърждение в нейния отказ да се храни заедно с родителите си в хола, където висят портретни снимки на покойната ѝ баба. На големия портрет в средата баба ѝ гледа в обектива, т. е. в очите на наблюдаващия. Ния обожава баба си и може би поради това, че не ѝ бе възможно да преживее същински траур, все още често се сещаше за нея и понякога доста плачеше. Въпреки тези силни чувства в периода на този отказ, Ния казваше за баба си „Онази, бе, онази дете ме зяпа от стената. Абе за баба ми Ви говоря.“ След като предложих на родителите да преместят снимките, за Ния отново стана възможно да започне да се храни с тях, защото „Онези очи, бее, дете все ме зяпаха...“ вече не я наблюдават.

В тези „разговори“ онлайн все по-важен става и гласът. Поради изоставането в развитието ѝ е трудно да използва езика, за да поддържа продължително време същински разговор с мен и другите хора. Като всички 14-годишни и тя се увлича от музика, сериали, филми. Предложи ми да изпее руска песен. Ния пее фалшиво, но влага много емоции, въпреки, че не разбира езика. Следват песни на испански, английски, български... Ния без капка съмнение заявява, че пее много хубаво. Подозирам, че използва думите като чисто звучене на гласа си при изпяването им, за да успокоява напрежението и тревогата. Когато пее на

чужд език, Ния се опитва да копира думите по звучене, но не знае за какво пее. За нея тези думи нямат значение. Може би това е причината да пее предимно на чужд език – ако отнемем от думите тяхното значение, остава гласът.

Още преди пандемията забелязах в поведението на Ния несръчност по отношение на ползването на тялото, която не се ограничава единствено до лявата ѝ ръка, която е леко засегната от болестта. Изглежда има нещо, което ѝ пречи в тялото, сякаш отделните му части не са свързани хармонично в едно цяло. В такива моменти Ния се ядосва и се кара на себе си: „Колко съм тъпа, беее! Как можах, беее?!“ Пеенето като че ли направи възможно отделните телесни части да бъдат интегрирани от вибрацията на собствения ѝ глас в едно цяло. Цяло, чиито части са свързани и закрепени в един образ от гласа. Подкрепих пред нея и пред родителите ѝ това Ния да може да пее винаги, когато има физическа възможност.

Появи се друг проблем, засягащ времето за пеене. Тук като че ли помогна нежеланието на Ния майка ѝ да влиза „като не знам си какво...“ в нейната стая „и без да почука, представяте ли си?!“. Това беше тема на отделни две сесии. Подкрепих Ния да поиска от родителите си да чукат на вратата на стаята ѝ. Обратната връзка с нейните родители, които са много съдействащи (разбираемо понякога твърде много), също беше полезна. На този фон на Ния ѝ беше възможно да приеме, че както майка ѝ влиза непоканена в нейната стая, така и гласът

на Ния, когато пее с всички сили, влиза непоканен в стаята на родителите ѝ. По същество това беше едно доста по-деликатно овластяване, което в същността си също имаше размяна на пасивност.

Троянският кон в случаите на Слави и Ния носи скрита в себе си отговорност, която младите хора приемат в рамките на собствените си индивидуални възможности и култура, а както е в случая на Ния - и диагноза.

Разбира се причините за нейното успокояване са комплексни и са резултат от всички усилия, които родителите и работещите с дъщеря им полагат. Освен мене с Ния работят ерготерапевт, логопед, треньор по езда и... отново родителите ѝ. И все пак пеенето на Ния е нещо твърде различно, защото е нейно собствено изобретение, нещо авторско, което идва от нея самата, свързано с нейното тяло и отношението ѝ към него.

Едва след поредица такива сесии за Ния стана възможно да започне да пише дневник (нещо, което ѝ бях предложил и тя все отлагаше), в който записва размисли и преживявания за скарване с близките си или с най-добрата си приятелка, за японския филм, който я е разчувствал, спомени за баба си, страховете си от коронавируса... В нейните текстове (които понякога ми чете), тя използва българските думи като означаващи в търсене на някакъв отговор на въпроса, който често задава за всичко – „Защо бе, защо?“.

„Искам да те видя“

Родителите на Рони са разведени от много години. Той е на 23 и има лека степен на умствена изостаналост. С

майка си живеят в столицата. Поддържа много добра връзка с баща си, при когото живее през лятото. След като разбират, че са били контактни с човек, разболял се от Covid-19, с майка му си налагат карантина. В този период не можем да се срещаме. Рони е изключително напрегнат, че не му разрешават да напуска жилището и не може да се вижда с приятелите си. Стига се до тежък конфликт, в който Рони чупи съдове и телефона си. Тъй като при него са открити лезии в областта на фронталните лобове на главния мозък (установена чрез образна диагностика в чужбина) контролът е твърде слаб, за да удържи фрустрациите и Рони реагира с експлозивен гняв. Предлагам му да ми звъни в такива моменти. Той се съгласява първоначално, след което прави пауза и ми казва: „Димитър, можем ли да се виждаме, не да се чуваме? Аз искам да те виждам.“ Мина много повече време от една карантина, преди Рони да успее да използва предложението си. Сега телефоните, които му купуват, имат няколко месеца по-дълъг живот.

Не съм сигурен какво означава за Рони да ме вижда. Той казва, че се успокоява, прави сърце с дланите си и малко с упрек, като че ли, добавя: „Много добре знаеш, Димитър.“ Друг път ми казва „Димитър, напругаш ме, като почнеш така да ми говориш.“ Последното Рони ми го казва обикновено когато се „подхлъзна“ да дам да се разбере, че знам твърде много за него. Понякога се питам дали съм достатъчно добър „ученик“ в срещите ни с Рони. В този смисъл

причината да го спомена в този текст не е единствено неговата различна позиция спрямо погледа на другия в сравнение с Ния. Важно е да правим така, че да ни бъде възможно да се учим от хората, с които работим.

Нещо, което ми се струва по особен начин уместно, е способността ни като възрастни да удържаме собствените си емоции, фрустрации, напрежение. Избрах да завърша с това поради няколко причини. Първата е, че обикновено у младия човек, особено когато поводът ни за среща с него е възпитателно дело, има значителна тревожност, доза вина, понякога срам, объркване, често много гняв – цяла емоционална бленда. Това да можем да удържим нещото, което за младия човек (и много често за възрастните около него) изглежда неударжимо, създава в представите му една конкурентна хипотеза, че нещото може да се удържа. То не залива, не помита, не опустошава – с това нещо може да се работи, за него може да бъде говорено.

Втората причина е, че в психологичното консултиране моралът не върши много работа. Темата за правилно и неправилно засяга друг тип професии с отношение към закона като юридически, социален, философски, а не като психологически конструктор. Удържането в термините на правилно и неправилно е невъзможно. То означава присъда, която няма отношение към промяната. Удържането е възможно в смисъла на съответно и несъответно. Това е дихотомия, която е твърде добре интуитивно разбрана от младия човек, тъй като той я из-

ползва във всекидневното си желание за себе си да се види като възрастен и свободен – нещото, към което се стреми, без да знае какво е.

Тук може би стигаме и до третата причина за удържането. Юношеството носи в себе си нещо мегаломанно, което намира във фантазиите на младия човек, който няма с какво друго да покрие бездната, зейнала между едно детство, което все повече нищо не му говори и живота на възрастните, който все още му се вижда безсмислен и чиято същност той отрича в лицето на собствените си родители. Това са неговите фантазии и експерименти, които утвърждават раздута собствена стойност като част от достъпния му инструментариум за изграждане на нова идентичност.

Има и четвърта причина, която е свързана с професионалната комуникация в местните комисии – това са различните формати за професионално развитие: тематични семинари, обучения, индивидуални супервизии, супервизионни групи, екипна работа по случаи и др. Всичко това е част от ресурса за подкрепа в общността, който носят екипите на местните комисии. Тук вярвам, че заедно ще намерим логиката, че ние самите консултиращи, сме инструмент и непрекъснато се развиваме в това да търсим и намираме в самите себе си възможностите за работата си с хората, които посрещаме в консултативния кабинет.

ЛЪЖОВНИ СИНИ ОЧИ

*Дарина Георгиева - обществен възпитател –
СО - район „Илинден“*

СТончо се запознахме по повод жалбата на баба му и дядо му по майчина линия. Причината - лошото отношение на майката към собственото ѝ дете, което се води извънбрачно - с баща - неизвестен. В началото атмосферата беше леко напрегната. Тончо изпитваше недоверие към идеята за срещата ни.

Тонът и нежеланието му да седне до мене в самото начало означаваше, че се чувства застрашен по някаква причина. Това беше само малък знак за трудностите при работата с момчето, които следват. Липсата на желание за контакт с мене пролича и от позата му – седеше полуобърнат със скръстени ръце в скута и си играеше с мобилния си телефон почти през цялото време. Не се концентрираше върху въпросите ми и се преструваше, че не ги чува. Това потвърди извода ми, че Тончо не се съобразява с околните - прави само онова, за което има желание в момента. Пред мене стоеше дете, което отначало не желаше да се приближи, но постепенно се отпусна и седна до нас с дядо му. Тогава се загледах в него.

Има такива красиви сини очи, а какъв гняв надничат от тях! Мислех си, че не е възможно дете в пети клас да изпитва толкова силна омраза и гняв. Детето чак се задъхваше от този гняв. Не поглеждаше майка си, наричаше я „оная“, разказваше колко страдания са му причинили тя и нейните приятели – различни мъже. Спускали са го с главата надолу, душили са го, приклещвали са главата му със стъклото на кола. Такава омраза, изписана върху детско лице виждах за първи път.

Детето просто се задъхваше от гняв, когато го видях следващия път. Беше след

редица неприятни инциденти в дома им.

Разказваше колко мъка и страдание му е причинила „тя“ и нейните приятели. Много са причините, поради които детето не желаше майка си. Само обаче при-видно. Всъщност беше обидено, защото не получава от нея нито внимание, нито обич, нито грижа. Майката злоупотребява с алкохол, не се прибира с дни в къщи, а Тончо я чака. Жената има нерегламентирани връзки със случайни мъже. А Тончо си я иска само за себе си. Детето не знае какво е майчина прегръдка и целувка, а толкова копнее за тях. Майката изнася вещи от къщи, за да има средства за алкохол, докато другите майки купуваха на децата си подаръци, за да ги зарадват. Продаваше и негови подаръци, за да си купи алкохол. Тончо не се срамуваше да говори за сексуалния живот на майка си, за непостоянството ѝ в грижите и обучението му. Омразата на детето към партньорите на майка му наистина беше невероятна.

Тончо рисува с графити, това е неговата страст, неговото бягство от реалността. Така при поредно рисуване с друго дете на вагон на гарата, става волтова дъга и другото дете обгаря. И до днес не се знае истината за този инцидент. Детето претърпя поредица пластични операции. Смуцаващото беше, че Тончо не съчувстваше на приятеля си и не изрази съжаление за страданията му.

Домът на Тончо е винаги бойно поле. Когато се ядоса, чупи прозорци, предмети, напада физически майката и бабата. Беше нашарил целия апартамент до неузнаваемост и тогава се наложи да се извикат органите на реда, за да го изведат от къщи.

Противообществените прояви започнаха да ваят една след друга. Различни кражби – преди всичко кражби от приятели, от непознати, бягства от къщи, скандали с майката с рушене на имуществото и дори физическа разправа, нагло поведение с органите на властта. Лъже ги и не желае да говори и с тях. Бессилни дядото и бабата се оттеглиха от грижите за внучето си и ги оставиха сами с майката да живеят в техния апартамент - заминаха на село. Бяха разочаровани и отчаяни от поведението на дъщеря си, която нито е завършила висшето си образование, нито работи, нито се грижи за детето си. Моделът ѝ на поведение се копира от детето. Момчето е в добри отношения само с дядото, но когато той обвинява майката и има скандал или когато дядото не му даде пари и не му купи това, което желае, следват също скандали.

Тончо мрази всички институции и овластени хора, които работят с него. Много е трудно на детето да се впише в каквито и да са правила, поради тежката му семейна среда. Никой от семейството не пожела подкрепа от специалисти или да получи социални услуги. Сезирах местната комисия и предприехме интервенции с участието на различни категории специалисти.

Предприетите интервенции по случая обхващат следните категории специалисти:

общественият възпитател, който подпомага всекидневните процеси и комуни-

кации в семействата, разговаря с членове от семейството за здравето и развитието на Тончо. Насочи вниманието им към наблюдение на момчето, към установяване на състоянието му, подкрепя за контрол и ограничаване на негативните прояви и отрицателното влияние на близкото обкръжение, насочва и напътства в различни ситуации. Методите, с които си служех, като обществен възпитател, са законово-ограничени – беседи, интервюта, устни забележки, изискване да се спазва реда в къщи и навън, търсене на съдействие и помощ от други специалисти (местната комисия, социален работник, психолог, медицинско лице, полицейски служител, супервизии, дори разговори при кмета на общината);

психолог от Консултативния кабинет на местната комисия по време на консултации с Тончо подготвя психологичен профил на момчето, предлага му се психологична помощ и подкрепа. Заедно с психолога посещавахме всяка седмица в определени часове за всеки специалист детето в къщи, поради нежеланието му за явяване на срещите. Това продължи половин година;

- медицински служители - във връзка с граничното му поведение, също се срещаха с Тончо. Смятах, че момчето има нужда от медицински прегледи с цел установяване на физическото и психичното му състояние и запазване на здравето му, но Тончо и майката яростно се съпротивляваха и не желаеха помощта на лекарите; полицейски служители се намесиха във връзка с отсъствията на момчето, имаше момент, когато беше обявено за изчезнало, както и при побоищата вкъщи и при установяване на неговите криминални прояви, които не можах да бъдат доказани;

социалните работници осъществяваха периодичен контакт с Тончо с цел проследяване развитието на всеки случай.

Резултатите от предприетите интервенции

Тончо все още не е преустановил негативното си поведение. Продължава да проявява вербална и физическа агресия в къщи, прекарва голяма част от времето си на улицата. След приключване на възпитателния надзор момчето не желаше повече подкрепа, но продължава да живее в рискована среда и има противообществени прояви.

Наскоро в местната комисия отново пристигна сигнал за насилие. Скандалите с майката са в апогея си. Отново физическа и психична разправа спрямо майката, която подава жалба. От прокуратурата пристигнаха в комисията материали за провеждане на възпитателно дело на Тончо по жалбата на майката. Отново недоумения. Майката се крие от нас или дава противоречива информация, но вече изпитва страх от детето си. Толерира негови постъпки на ръба на закона. Момчето не живеело вече в къщи, но не е пълнолетно, а майката е длъжна да знае къде е детето ѝ. Не пожелаха да се явят на насрочената дата за делото. Не зачетоха отново

закопи, институции, хора. И не след дълго отново намеса на прокуратурата.

Това вече пораснало дете живее само по собствени правила и не зачита никакъв авторитет - нито човек, нито институция, нито роднина. Не смята, че трябва да се спре и да се впише в социума. Отхвърля всякаква подкрепа. Създал си е своя философия за живота. Не се съобразява с нищо. Над всички специалисти, дръзнали да го попитат за поведението му, се изсипват грозни вулгарни, цинични обиди. Наблюденията ми са, че не се съобразява със ситуацията и околните и прави само онова, за което има желание в момента. Категорично заявява, че не е мислил за бъдещето си и не желае да го прави. Не знае какво ще бъде то, но за момента не го интересува.

Училището не е ценност за Тончо, затова го е напуснал. Трябваше сега да е в 11 клас. Учеше в много добро училище. Не вижда смисъл в това да учи и да се старее. Не може да определи интересите си – казва, че няма. Не се чувства по-силен или способен по някои от училищните предмети, но не е открил и друго занимание, което може да се превърне в негова професия.

Момчето няма визия за бъдещето. Най-вероятно това се дължи на страх от неизвестността, от риска да опита нещо и да се провали. За момента групичката приятели му дава усещането, че владее живота си и е независим, че е дори лидер и умее да се налага. Мисълта за бъдещето извън семейството би поставила под съмнение ролята му в момента. Той няма притеснения да говори /когато иска/ за негативните, криминалните прояви на другите, а се старее да прикрие себе си. Препоръчително е да се отдели от средата и приятелите, с които общува, тъй като те са в същото положение и не могат да му покажат алтернативи за бъдещето. Момчето се нуждае от повишаване на мотивацията за учене, за да успее да започне отново училище и така да има по-добър шанс за реализация след това.

Дефинираните проблеми в работата по случая „Тончо“ варират от поведенчески, психологични, емоционални до проблеми на средата и близкото обкръжение. Нито един от проблемите обаче не би трябвало да бъде разглеждан сам по себе си, тъй като жизнената ситуация на момчето представлява сборна съвкупност от множество и разнообразни по характера си фактори, които не биха могли да се активират или деактивират самостоятелно.

Към момента ситуацията на Тончо ескалира до равнище, на което дори семейството вече не е подходящото място за разрешаване на проблемите по неговия случай. Чрез проявите си момчето представлява заплаха за реда и спокойствието в обществото и ще бъде утрешният криминален контингент при пълнолетните.

Анализ на потребностите и интересите на момчето и целите на възпитателната работа с него.

В резултат на работата по случая (наблюдения, интервюта, разговори, документация) могат да се изведат следните рискове, потребности и мерки за работа с момчето.

Рискове:

- За здравето му вследствие на употребата на вредни за здравето вещества
- За безопасността му – поради скитане и кражби
- По отношение на образованието му – поради напускане на училище
- По отношение на ценностната система – несъответствие между ценностната му система и утвърдените в обществото ценности, необходими за пълноценна интеграция след навършване на пълнолетие
  - Семейна и социална среда – рискови и неблагоприятни заради неблагоприятното им влияние и лошият пример, който му дават
  - Неподготвеност за самостоятелен начин на живот

Цели:

- Осъзнаване на опасния и вреден начин на живот
- Осъзнаване на значимостта на образованието и развитието на професионални умения и способности
  - Запознаване и осъзнаване на ценностите, анализ и сравнение с тези на връстниците му
  - Стабилни отношения с близките, сигурност
  - Подготовка за скорошното пълнолетие

Мерки:

- Беседи за осъзнаване на вредата от начина на живот и употребата на вредни вещества, отделяне от групата момчета и момичета, с които дружи (например специализирана помощ и подкрепа от психолог в Центъра за обществена подкрепа)
  - Мотивационни разговори за промяна в поведението му
  - Разговори и анализи
  - Уплътняване на свободното му време със значими занимания за развиване на способностите и уменията му (например включване в квалификационни курсове по оперативни програми на МТСП, НПО, участие в психологични тренинги за изграждане на стабилна мотивационна система.

Предписание за работа по случая „Тончо“

- Индивидуален план и прогнози – въпреки липсата на напредък по случая с Тончо работата по него не би трябвало да се преустановява. Усилията на специалистите трябва да продължат в набелязаните посоки – корекция на поведението, извеждане от рисковата среда на улицата, прекратяване на бурните скандали в къщи, завършване на училище и подготовка за самостоятелен живот. На Тончо му липсва вътрешна мотивация и желание за промяна, затова е необходимо да се работи в тази посока, за да може да достигне до осъзнаване на нуждата от промяна. В противен

случай усилията на специалистите ще останат напразни или с краткотраен ефект.

- Други препоръки по случая – полезно би било, ако общува по-активно с хора, които биха могли да му служат за пример, близки до неговата възраст и с визия за бъдещето му, така че той да усети и да осъзнае и друга перспектива за бъдещето извън познатата в семейството и сегашните му приятели.

В този случай може да се говори за липса на родителски капацитет и за нежелание на това момче да се обърне към себе си. То е изгубило всякакви критерии за добро и лошо, не познава родителска грижа и пример.

Реализацията на всичко написано дотук няма да се случи, защото

Тончо няма да отиде никъде, няма да позволи на никого да го подкрепи и няма авторитет, който да го накара да направи поне една крачка към себе си, към доброто за себе си.

Нека да има стратегии, конвенции, рамки, за да не се стигне до това да се изпускат деца, поради липсата на родителски капацитет, пропиляно детство и разпиляно семейство. За да не се стигне до това да се появи още един социопат в обществото.

СИМПТОМИ НА РАЗСТРОЙСТВО С ДЕФИЦИТ НА ВНИМАНИЕ И ХИПЕРАКТИВНОСТ

*Жаклин Синфийлд
Д-р. Стивън Ганс*

Истината за това, което всъщност причинява ADHD

Разстройството с хиперактивност с дефицит на вниманието (ADHD) е състояние, което хората обсъждат много в наши дни, като приписват това качество на необичайно разсеяните.

Родителите често се борят да разграничат това, което би могло да се счита за „нормална“ развълнуваност и невнимание и истинската неспособност да стоят неподвижно и да се фокусират.

Понякога ADHD се диагностицира чак по-късно в живота. Възрастен, който винаги се е борил да се справя със задачите, може да бъде изненадан, когато разбере, че основната причина произтича от ADHD.

Има различни видове ADHD, така че е важно да се има предвид това, когато обмисляте дали вие или любим човек може да има ADHD.

Симптомите на ADHD могат да са:

- Промяна с възрастта

- Промяна в зависимост от ситуацията или средата, в която се намира човек
- Различават се в зависимост от пола
- Има диапазон на тежест – от лека до тежка
- Тежестта се увеличава по време на стрес

Няма нито един тест, който да може да диагностицира ADHD и подобни поведенчески разстройства и дори обучени лекари трудно могат да поставят правилната диагноза.

Важно е обаче да се получи точната диагноза, за да може да се разбере конкретният тип ADHD. Има три различни презентации за ADHD:

Симптоми на ADHD

В диагностичен и статистически наръчник на психичните разстройства в САЩ има диагностично ръководство, свързано с психичните проблеми на личността с ADHD. Идентифицирани са девет симптома на невнимание и девет симптома на хиперактивност и импулсивност.

Симптоми на невнимание

Деца и възрастните, които са невнимателни, изпитват затруднения да останат съсредоточени и да изпълняват задачи, които те възприемат като светски. Поради това те могат да отлагат извършването на работа, която изисква много умствена енергия.

Хората със симптом на ADHD лесно се разсейват от неподходящи гледки и звуци, преминават от една дейност към друга и изглежда, че лесно им омръзва. Те могат да изглеждат разсеяни и дори объркани, сякаш са в мъгла или живеят в различен свой свят. Може да не изглежда, че слушат, когато им се говори. Организирането и изпълнението на задачите често е изключително трудно, както и сортирането на информацията и отделянето на ненужната.

- Детето или юношата прави на пръв поглед небрежни грешки при изпълнение на училищни задачи или проекти на работното място, трудно обръща внимание на подробностите.

- Има проблеми за задържане на вниманието дори върху забавни задачи.

- Изглежда, че не слуша, когато някой говори, независимо дали е учител, приятел, родител или шеф. Може да погледне през прозореца или да види колко е часът.

- Има затруднения да следва инструкциите. Изпълнението на задача от началото до края е предизвикателство; мотивацията може да бъде загубена.

- Има проблеми с организирането на задачи и разработването на логичен процес.

- Избягва и отлага започването на задачи, които изискват умствена енергия.

- Често губи вещи – очила, мобилни телефони и чадъри.

Симптоми на хиперактивност и импулсивност

Хиперактивността е симптомът, за който повечето хора се сещат, когато чуят термина „ADHD“. Децата и възрастните, които са хиперактивни, имат прекалено високи нива на активност, което може да се прояви като физическа и/или вербална свръхактивност.

Може да изглежда, че са непрекъснато в движение, сякаш са задвижвани от мотор. Те изпитват затруднения да поддържат телата си неподвижни – движат се прекомерно или се въртят. Хората, които са хиперактивни, често се чувстват и неспокойни. Те могат да говорят прекомерно, да прекъсват другите и да монополизират разговорите, като не позволяват на другите да говорят. Не е необичайно човек с хиперактивни симптоми да участва в непрекъснат коментар за дейностите, които се случват около него.

Поведението на хиперактивните е разрушително. Тази трудност при регулирането на равнището на собствената им активност често създава големи проблеми в социални, училищни и работни ситуации.

Списък на симптоми за хиперактивно /импулсивно/ поведение

- Седенето на място е изключително трудно. Детето или юношата се върти непрекъснато и движи крака и ръце;
- Оставането в седнало положение е предизвикателство. Постоянно се изправя и се движи;
- Детето тича или се катери в неподходящо време. Юношите или възрастните може да са физически неподвижни, но изпитват вътрешно безпокойство, което понякога се усеща болезнено;
- По-добре е детето по-рядко да участва в развлечения и да играе тихо;
- Често се описва като че ли винаги е „в движение“ или е „задвижвано от мотор“. Това може да бъде уморително за родителите на малки деца. В зряла възраст другите могат да завиждат или да се възхищават на тази енергия;
- Детето говори постоянно, което може да създаде проблеми в училище, на работа и в социални настройки или взаимодействия;
- Може да изглежда егоистично, защото трудно се редува;
- Прекъсва други хора, които говорят или извършват дейност.

Допълнителни симптоми на ADHD

В допълнение към официалните симптоми, има и допълнителни симптоми на ADHD, които много деца и възрастни показват. Въпреки че тези симптоми не се вземат предвид по време на процеса на диагностика, те често влияят върху

качеството на живот на хората.

Когато хората, които живеят с ADHD, осъзнаят, че това поведение е свързано с ADHD, те могат да изпитат чувство на облекчение. Това им помага да си обяснят защо са такива, каквито са и защо се чувстват различни от другите хора.

Ето някои често срещани преживявания, които децата с ADHD могат да съобщят за себе си:

- Изглежда, че задачите, домашните - проект на работа или домакинската работа им отнемат повече време, отколкото на другите хора;
- Често ги обвиняват, че не се опитват или че не проявяват грижи;
- Изглежда, че не успяват в области от живота, където се изисква много потенциал и талант, като например в академичните среди, в леката атлетика или в управлението на финанси;
- Те често забравят за неща като рождени дни на техни близки, изнасяне на боклука или предаване на домашна работа (дори когато тя е завършена);
- Те могат да се съсредоточат върху задачи, които ги интересуват, в ущърб на важни дейности като сън и социално взаимодействие;
- Имат ниска толерантност към скуката;
- Пропускат важни сведения;
- Възможно е да имат проблеми с четенето на книга от корица до корица, дори ако в началото изглежда им е интересно;
- Пълнолетните могат да получат много глоби за неправилно паркиране и превишена скорост;
- Те са изправени пред финансови проблеми, дори ако получават над средното заплащане. Импулсивните разходи и забравянето за плащане на сметки могат да създадат проблеми;
- Те обожават кофеина. Обект са постоянно на шеги сред приятелите колко кафе или енергийни напитки консумират;
- Борят се с управлението на времето и пристигането навреме на срещи;
- Имат големи проблеми със съня. Да заспиш, да останеш заспал и да се събудиш навреме не се случва лесно;
- Те не се доверяват на себе си, че правят това, което казват;
- Тревожат се за много неща, включително за неща, които може би са забравили да направят;
- Често имат ниско самочувствие след години, в които не отговарят на собствените си и чужди очаквания.

Симптоми на ADHD при възрастни

Симптомите на ADHD обикновено се променят в зряла възраст. Хиперактивността

става по-малко видима за наблюдателя. Възрастният може да седи сравнително неподвижно, въпреки че изпитва вътрешно безпокойство. Възрастните обикновено имат по-голям контрол върху околната среда, отколкото децата. Те могат да проектират живот, който работи с техните симптоми на ADHD.

Много хора с хиперактивна ADHD внимават да изберат кариера, която не включва дълго седене на бюро. Те могат да работят в болница на работа, която включва много ходене или да станат продавачи, които използват колата си като пътуващ офис. Тази свобода не е достъпна за дете в училище и затова симптомите на ADHD в детска възраст често изглеждат по-лоши от симптомите на възрастни.

При децата симптомите на ADHD обикновено причиняват проблеми в училище, като ниски оценки или възникване на проблеми заради разрушително поведение. При възрастните симптомите на ADHD могат да доведат до по-разнообразни проблеми като загуба на работа, фалит, проблеми с брака и зависимости. Ето защо е важно да разпознаете възможните симптоми на ADHD и да потърсите помощ.

ADHD може да бъде диагностициран, ако възрастен отговаря на следните критерии:

1. Симптомите на ADHD са налице от детството. Може да не сте били диагностицирани като дете, но трябва да има доказателства, че сте имали проблеми с вниманието и самоконтрола, преди да сте навършили 12 години.

2. Симптомите са налице в повече от една обстановка. Понастоящем изпитвате значителни проблеми с невнимателни и/или хиперактивни импулсивни симптоми в две или повече важни настройки. Например вкъщи и в училище или вкъщи и на работа.

3. Симптомите засягат производителността. Вашите симптоми намаляват качеството на вашата социална работа.

4. Налице са пет или повече симптоми. Идентифицират се 18 симптома на ADHD. Девет са свързани с невнимание, а девет са свързани с хиперактивност. След 17-годишна възраст, ако имате пет от изброените симптоми, тогава може да се постави диагноза.

5. Други причини. Понякога симптомите, подобни на ADHD, са причинени от друго състояние, като биполарно разстройство или нарушение на съня. Преди да диагностицирате точно ADHD, лекарят или клиничният специалист трябва да изключи всички други възможни причини, които биха могли да обяснят симптомите, подобни на ADHD.

Симптоми на ADHD при момичета и жени

При момичетата често може ADHD да остане незабелязано и недиагностицирано. Хиперактивно младо момиче е много по-лесно да се открие, отколкото тихо,

мечтателно момиче.

Ако едно момиче има хиперактивност – импулсивност, то може да бъде по-активно физически от други момичета на неговата възраст. То може също да бъде много приказливо и импулсивно да прекъсва другите, като говорят. Поради това може да му е трудно да се сприятелява с други момичета.

За разлика от начина, по който симптомите на ADHD се наблюдават при момчетата, симптомите на ADHD при момчетата често се приписват на характера на момичето. Например едно момиче може да се смята за „кralица на драмата“, „магаре“ или „бърборана“.

Едно от предимствата на момчетата, при които официално се диагностицира ADHD е, че диагнозата повдига срама и чувството за вина, които те могат да имат заради симптомите си. Момчетата с ADHD са по-склонни да имат хранителни разстройства, отколкото момчетата, които нямат ADHD.

ADHD може също да изглежда различно през целия живот на жените. Хормонът променя опита на жените по различно време – пубертета, бременността, менопаузата и месечните колебания на хормоните – може да увеличи тежестта на техните симптоми на ADHD. В миналото жените с ADHD, често са били диагностицирани погрешно с тревожност или депресия. Благодарение на повишените познания и изследвания на симптомите на ADHD сега повече жени се диагностицират правилно.

Личностите с ADHD:

- Имат много енергия, която може да бъде насочена към работни проекти, спорт, хоби и благотворителни събития.
- Те са силно креативни. Много успешни и известни предприемачи имат ADHD.
- Те са отлични за решаване на проблеми, благодарение на нестандартното си мислене.
- Имат отлично чувство за хумор и забавление, което кара хората да гравитират около тях.
- Те са много любопитни към света и учат през целия си живот.
- Те изглеждат по-млади от биологичната си възраст, благодарение на тяхната енергия, ентузиазъм за живот и любопитство към света около тях.
- Те са чувствителни, разбират как се чувстват другите хора и могат да реагират подходящо.
- Те прощават, имат доверие и обичат, което с подходящия човек може да означава дълга и щастлива връзка или приятелство.

Съпътстващи състояния

Две трети от децата с ADHD имат едно или повече съпътстващи състояния. Най-често срещаните от тях са поведенчески проблеми, тревожност, депресия и обучителни и езикови увреждания.

Възрастните с ADHD по-често страдат от депресия, биполярно разстройство, тревожни или хранителни разстройства.

ПЪТИЩА

Росица Бялкова - психолог

Светльо е на 13 години. Родителите му идват на консултация обезпокоени и притеснени от отсъствията, които е натрупал в училище, понижения му успех, както и заради двете кражби, които е извършил и за които са научили от полицията. Седят на крайчеца на стола, кършат ръце и избягват да отправят поглед директно. Споделят болката и мъката си. Затаили са най-мъчителния въпрос: „Къде сбъркахме?“, „Защо, в какво и как се провалихме?“

Миро е на 16 години - блед, изключително слаб, идва на консултация заедно с родителите си, закрил е лицето си с „перде“ от коса. Майка му не успява да сдържа плача си, а бащата е безмълвен придружител, който сякаш се надява, че още преди да е изтекъл пуснатият sms за платено паркиране в зелена зона, случилото се ще се изясни и ще се изтрие от семейната история, сякаш никога не е било.

Случката е следната: Миро отишъл с приятели в модерно столично заведение отпреди пандемията и като се е надявал да стане популярен, от „готините“ на деня, се е „наблъскал“ с различни психоактивни вещества – една част от времето се е държал агресивно, нападателно и грубо, в друг момент е проявявал апатичност, отчужденост, липса на интерес към всичко и всеки, забелязват се и белези от самонараняване. Сега е загубил значителна част от теглото си и има болнав вид.

Асен е на 17 години. Баща му - току-що е установил, че „пуши трева“. Демонстрира спокойствие, увереност, отрича да има проблем. На пръв поглед, за да потвърди версията си, изразява готовност да направи тест за наркотични вещества, но в погледа му се чете победоносното самодоволство за неуязвимостта си, тъй като компетентно и доброжелателно е информиран от „дилърите си“, че „стоката“, която са му предоставили, е „специална“, „надеждна“ и може да я

консумира без последици и неприятности от страна на родители и други възрастни, защото съставът ѝ е непредвидим, поради което и няма тест, който да „хване наличието ѝ в организма“. Спестили са само факта, че привикването е неочаквано бързо, а една от последиците е амотивационният синдром, който е несъвместим с удовлетворителната себerealизация и надеждния билет за „бъдеще“.

В този случай родителите поне видимо са успели да запазят „присъствие на духа“ или вниманието им е ангажирано с конфликта, който тлее помежду им. Майката успява да задържа „диханието си“ над чувството за вина, което я е заляло до носната кухина, донякъде и благодарение на трудно прикриваната враждебност, гняв, недоверие, презрение към предполагаеми противници и съдници. Бащата разчита на уменията си за „психологическа коректност“, въздържаност, толерантност, либерализъм... , демонстрира завиден „позитивизъм“ и самообладание, като че ли „още вчера е успял да вземе“ отговорите на всички „трудни въпроси“ от модерно за времето си и нашумяло „интелектуално хранилище“.

Това са три различни истории с девет различни участници в тях. Въпреки уникалността и неповторимостта си, са се озовали в едно и също „житейско тресавище“ – еднакво затъващи и с еднакво остра нужда някой да хване ръката им. Всеки със своя си начин, темпо и ресурс успява да осъзнае какво му се е случило, какво го застрашава и съответно как да успее да активира инстинкта си за самосъхранение, който да мотивира промяна.

Какво е общото? Как и защо се е стигнало дотук?

Защо младежите падат, още преди да са станали? Могат ли родителите да бъдат „учители“ на децата си, въпреки че в миналото инициацията и порастването са се случвали „ритуално“ чрез участието на трето лице?

Инстинктивно сме склонни да търсим причините извън себе си – в политиката, в несъвършената законова уредба, в бездействието на институциите, в безсилието, инертността и/или некомпетентността на учителите и училището, в грешките и престъпленията на другите...

И със сигурност не без основание. Но докато впрягаме цялата си енергия - мисловна и физическа, да критикуваме и да променяме света, за да осигурим безпроблемното съществуване на нашето отроче, губим ценните възможности на времето и пространството „тук и сега“ да задвижим самоконтрола, самосъзнанието, самоуправлението, самосъхранението.

И докато ни „чакат“ да осъзнаем, че сме се захванали с непосилна задача, се срещат с „доброжелателите“, които „дават всекиму според нуждата“.

А от какво има нужда един тийнейджър?

От разбиране, подкрепа, свобода... Звучи лесно и постижимо, а се оказва неочаквано трудно да се случи, когато видим разхвърляната стая, чуем дразнещите претенции или по друг начин установим, че това не е „детето от мечтите ни“, не

е нещото, което може да запълни празнините на собствения ни живот. Това е като че от друг човек, с когото току-що се запознаваме, който има свои желания, свои мечти и свое право на грешки, от които ние така упорито държим да го предпазим.

Общото в тези 3 истории е, че родителите не са готови да „пуснат децата си“ в това, че заместват грижата с контрол или контрола с грижа..., че задържат децата си чрез нерешаването на собствените си проблеми или че поставят левтата на изискванията си или прекалено ниско, или прекалено високо, но и в двата случая далеч от „зоната на най-близкото развитие“ /вж. Виготски/, която дава тласък и стимулира мотивацията за самоусъвършенстване и гравитност.

В случая на Светльо бащата очаква от сина да не се фиксира върху материалните неща, да има правилно йерархизирана ценностна система при положение, че едва скрива неудовлетворението си от условията, в които живеят, от близките, с които живеят, от района, в който живеят, но като че ли очаква всичко да се нареди и промени без неговото участие и още по-добре – без да се нарушава зоната му на комфорт, изразяваща се в прекомерна консумация на алкохол, безделие и гледане на сериали по телевизията, докато майката работи на няколко места, загубила женствеността си, без време за поддръжка на семейното огнище, без време за себе си, за почивка, за презареждане, в крайно изтощение и намерила спасение и бягство за себе си в безкрайно дългия списък от професионални задължения.

Какво да възприеме Светльо в тази ситуация и какво послание без думи достига до съзнанието му?

Със сигурност, че парите са проблем, че парите са причина за лошите отношения в семейството му, че парите са причина да се чувства по-непълноценен и незначителен от приятелите си, те са причина за подигравки, комплекси, стеснение, притеснение...

Всичко това мотивира една мисъл – да реши проблема, но защо да си причинява всичко, което преживява майка му и защо да придобива вид на вечно сърдит, неприятен за общуване и с лош външен вид човек..., когато има и лесен начин.

На този труден за 13-годишното дете въпрос, Светльо намира своя лесен отговор в кражбите и дилърството на дрога. Какво пък, на 13 е, може да си го позволи, нали „батковците“ са го уверили, че няма да има последици, защото е малолетен...

Колко много лична предистория трябва бъде „осветена“, преди да завъртим и „обърнем прожектора“ към проблемите извън нас... Както съветва Алфред Адлер, един от авторитетните психолози на ХХ в., „способността да разбираме индивидуалните прояви на личността изисква познаване на по-широкия житейски контекст, като в случая са важни не толкова обективните факти и обстоятелства, а най-вече начинът, по който се преживяват и оценяват на базата на личните възгледи и нагласи“. А личните възгледи и нагласи са сложен и многопластов

феномен, в чието формиране участват много фактори, но един от тях, безспорно са родителите, техният пример, техните действия, бездействия, техните успехи, техните провали... и всичко, което се явява градивна частица на семейната среда, в която пребивава подрастващият. Но ако първоначално той е по-скоро пасивен консуматор на тази комплексна атмосфера, то в процеса на съзряване идва момент, в който вече е способен да рефлектира критично и активно да изрази и заяви позиция.

В случая на Миро майката беше отдадена изцяло на семейството, изцяло беше поела тежестта на грижите и отговорността за възпитанието на децата. Работеше между другото, а за личните си нужди от удовлетвореност, презареждане, преподреждане, мислеше и говореше в ново граматическо време – „бъдеще пожелателно невъзможно“. На пръв поглед перфектна майка – всеотдайна и грижовна, но..., поставяйки себе си на последно място, се беше превърнала в тираничен негласен претендент за кукловод - управляващ, изискващ, контролиращ. Жертва на нуждите и желанията на близките си от една страна, а от друга – насилник, оценяващ и санкциониращ чрез сърцераздирателна чувствителност и интензивен плач всяка индивидуална стъпка и решение, като лишава близките си от възможността за проява на инициатива, за преодоляване на трудности, за устояване на фрустрации, за полагане на грижи, за изпълнение на задължения.

Бащата пък беше много „добър човек“, приятел, какъвто може да бъде всеки, който яде и пие на богата маса и на когото не му се налага да се сблъсква с особености на характера, със съпротиви, недоволство, с мързел, с леност... и други низши човешки страсти.

На този фон от Миро се очакваше да е отговорен, активен, да си поставя цели, да постига мечти... И той го прави по компилирано аналогичен начин, а именно... постигнал е мечтаното във въображението си или по-скоро е забравил, че няма възможност да го направи чрез дрогата. А няма възможност, тъй като е третиран като петгодишен, който трябва да бъде предпазван от всичко, свързано с усилие и отговорност, а същевременно са му разрешени привилегиите на възрастния – да пуши, да пие, да живее на семейни начала... Очевидно има нужда от средство, което да помага за понасянето на тази болна и нерелевантна реалност. Поради достъпност и популярност това се явяват наркотиците. И той ги използва.

Дали това са най-лошите родители или са хора, имали „нешастието“ да си родят най-лошите деца?

Не. Това са средностатистически родители на средностатистически деца. Това са родители, които са започнали да съществуват на плейбек и не са забелязали, че аудиторията се е сменила, че не харесва вече детските песнички и приказки, че не се впечатлява от заплахи, че се отегчава от поучения, че тези, които стоят срещу тях, имат нужди, различни от тези, когато са били на 5. Това са хора, с които,

дори чисто физически са изравнили ръстовете си. Това са личности, които са „прогледнали“ за родителите си и ги виждат вече като немощни и грешни хора, а не като всемогъщи и съвършени божества. Това са личности, които изказват мнение, имат изисквания, които отправят критики и които често сякаш са „изпълнители на Страшния съд“, отдавайки всекиму заслуженото според греховете, волни или неволни, които е извършил.

Резонният въпрос тук е: „Какъв е правилният отговор?“, „Какъв е правилният подход?“ Или може би „Какво е редно и възможно да се направи?“

В случая на Светльо майката доби смелост да предприеме стъпки за развод, като се отказва от „зависимостта“, в която се беше оказала и призна съществуващия проблем, като насочи усилията си към „лекуването на причините, а не на симптомите“.

В случая на Миро дългоочакваният обрат беше постигнат чрез мотивиране на майката да се отдръпне от ролята на „слънце, около което се въртят семейните планети“, да предостави пространство за по-активна намеса на бащата, като му даде правото да не е перфектен според нейните разбирания, но да тръгне по своя път на добиване на опит в ефективното родителство и разрешаване на конфликти в критични ситуации. Като добавената стойност на реструктурирането на семейната динамика и йерархия се оказа подобряване на отношенията в двойката и взаимното им преоткриване.

По случая на Асен още се работи, но повратен момент се оказа несъзнателното провокиране чрез ролева игра на изявата на старателно прикривания до момента родителски конфликт, както и „престрашаването“ на бащата да тества реалността, смирен пред истината за поведението на сина си и като призна безсилието на готовите отговори.

А какво искат юношите?

Вероятно много неща, но най-често искат да реализират полета на мечтите и стремежите, да опитат да постигат нещата по своя си начин. Възрастните, които успеят да ги подкрепят по ненатрапчив, ненаставнически начин, с разбиране, неосъждане, приемане, но същевременно като очертават ясни и правдивы правила и последици, като ги реализират незлобливо, мъдро и последователно. Така ще спечелят доверие, признателност, безрезервна любов и ще имат привилегията да се потопят в океан от неподправени емоции, искреност, вдъхновение и ентузиазъм и ще се окажат в центъра на експлозия от идеи и творчески решения, а разрухата е само раждане на нов живот.

НАСЛЕДСТВОТО

Ангелина Стоянова

Историята на Ирина научих от моя състудентка. Заинтригува ме съдбата на това момиче и на семейството му. Много скоро след това се запознах с Ирина и я извиках в кабинета ми. Само след няколко дни, ето я Ирина пред мене седи спокойно и също ме наблюдава. Интересно момиче – бледо лице, боровинкови очи, тъмна плътна коса до раменете, черно облекло. Защо черно - питам - в черно е по-удобно - казва.

- На колко години си, Ирина?

- На 17. Тръгнала съм по-рано на училище. Затова сега съм в 12-ти клас.

- Разкажи ми, моля те, за семейството си.

- Семейството ми е от четири души. Баба ми Ирина, кръстена съм на нея, е главата му след смъртта на дядо в началото на последната зима, членовете му са сестра ми Ирена - на 12 години,

брат ми - Иво - на 15 и аз. Майка ни и баща ни вече не са със семейството ни от осем години, а от четири изобщо не са се прибирали в България - не сме се виждали лично.

- Най-тежко преживява раздялата на бившето ни семейство брат ни -мисля, че заради това започна да краде. Това ще удари много силно баба - тя не бива да научава цялата истина, защото може да получи инфаркт. Възлага на нас големи надежди - тя беше учителка по музика, къщи имаме пиано - нейното пиано и всичките деца свирим. Тя ни подготвя. Дядо беше диригент на хор.

- Търпите ли нужда или имате добри финансови възможности – семейството искам да кажа?

- Родителите ни осигуряват достатъчно пари, превеждат всеки месец на баба ни суми, които ни осигуряват спокоен живот - казва баба. Плащат ни и за всякакви други нужди за училище и

извън него, за дрехи, обувки -за всичко. С финансовите въпроси се занимава само мама Ира - така се обръщаме към баба. Всъщност тя се занимава с всичко. Тя, както и всички ние, обича празниците и организираме чудесни семейни празници, на които не помня да са присъствали родителите ни. Майка ни е дъщеря на баба, но не помня някога да сме имали с нея големи празници. Баба се грижи за всичко и досега, прави най-хубавите и умни подаръци, откак се помня. Всеки ден задължително имаме урок по пиано при баба, ходим на тренировки - аз - по езда, Иво - по плуване, Ирина - по художествена гимнастика. Аз ходя и на уроци по пеене.

- Погледнато отстрани сякаш вие живеете доста разумно и дори интересно.

- Да, ако Иво не беше започнал да краде. И то не защото нещо му липсва - нищо не му липсва, има всичко, дори повече, неговото е някаква състезателност по кражби. И то не е случайно, немислено - той краде и се състезава с групата от приятели-съученици кой повече е откраднал. Мисли, че така нашите ще се върнат – като разберат, че краде.

- Защо плачеш, Ирина?

- От слабост и от яд, защото не мога да се справя с Иво. Говорихме... Казва, че трябва да се знае, че не всичко с нас върви по мед и масло. Баба да не крие, а да каже на родителите ни за това, че

Иво краде. Ние сме наследството ѝ и тя иска всичко при нас да е идеално.

- Откъде краде Иво?

- Ами откъде ли не. От супермаркета, от магазините на веригата „Лили”, от „Джъмбо”, от парфюмерийни магазини. Всичките стоки, които краде, той може да си ги купи с парите, които му дава баба Ирина, т. е. мама Ира и те са от парите, които тя получава от родителите ни. Баба казва, че родителите ни се грижат добре за нас.

- Как? - гравваме ние веднага. –

Направо никакви ги няма.

- Като плащат всичките ви разноски за училище, за свободното ви време, за екипи, за официалните ви дрехи за визити, за театри и концерти, когато преди пандемията имаше такива, за дейности в училище и извън него и за всичко, което ви се прииска - завършва баба Ира и се прибира в стаята си да се наплаче на воля, вместо да потиска сълзите си горката. Пред нас, внуците ѝ баба никога не е плакала.

- Ирина, извинявай, какво работят в Лондон родителите ви?

- Майка ми е атомен физик. В Лондон само че работи в агенция за приемане и доставка на пратки от врата до врата. Баща ми пък е завършил международни икономически отношения. В Лондон работи по поддръжката на метрото. Преди това поправяше водопроводи, майка ми пък - готвеше в малко ресторантче за бързо хранене до гарата.

После намери работата-мечта и сега я пази зорко.

- *А ти скоро ще завършиш средното си образование. Какъв ще е пътят ти, Ирина?*

- От три години взимам уроци по пеене, ходя и на солфеж, при мама Ирина също се подготвям. Всички казват, че пея хубаво. Сестра ми също има мечти - да стане дизайнерка. Брат ни, ако се стегне, може да стане и специалист по астрономия. Много се интересува от планети, звезди, галактики. Няма никакви причини да краде, наистина не знам защо го прави. Вчера намерих под закачалката в антрето две чужди доста вехти раници, разбира се, много поизносени от тази на брат ми. Намерих и телефон, някакво електронно фенерче, метална кокарда и десетина химикалки. Не мисля, че краде от нужда - има си всичко. Баба се поболя от неговите глупости. На няколко пъти говорят сериозно, аз пък не искам тя да се ядосва за глупостите му, защото не е здрава, ще се поборее съвсем.

- *Какво очакваш от бъдещето?*

- Подготвена съм за бъдещето. Просто знам, че ще се случи рано или късно. Баба Ира ще се разболее от грижи по нас тримата -не е и млада и си има болести. В крайна сметка ще останем сами и аз ще трябва да се грижа за брат ми и за сестра ми, ще следвам, поне така мечтая, в консерваторията и ще работя, за да допълвам семейния бюджет и ще поема ролята на мама Ира. Ще следват

по-късно и Иво и Ирина. Родителите ни може да ни изпращат пари, може и да не ни изпращат, аз съм подготвена и за второто. Надявам се да са добре, да не са се разделили, да се сещат отвреме-навреме, че имат три деца. Пък аз като се заема с готвене и пазаруване сега, като излезем във ваканция, ще отменя мама Ира като домакия. Е, ще се опитаме да изпратим баба при сестра ѝ в Пловдив малко да си почине от нас. Тогава въкъщи ще е глухо - родителите ми предпочитат да говорят с баба Ирина, отколкото с нас - децата. Защо - те сами си знаят. Не изключвам възможността, когато баба вече не е между нас, те изобщо да престанат да ни се обаждат.

- *Защо мислиш така, Ирина?*

- Мисля, че може би ще се отчуждят съвсем от нас, децата им, а може би ще ги е срам, че когато ни видят, изобщо няма да ни познаят, ние тях -също.

Видях, че от боровинковите очи на момичето протекоха вади, спуснаха се по бузите му и спокойно се разделиха на няколко ръкава. Ирина не ги спря, нито се опита да ги пресуши, остави ги така - да си текат.

Тогава я помолих за нещо, тя се учуди, но веднага се съгласи, като се усмихна широко, после стисна ръката ми, приближи дланта ми до бузата си и си тръгна.

През нощта не спях добре, сънувах струпани вехти раници под закачалката ми в антрето и хора, струпани да чакат всеки да си прибере раницата. После

целият ден се карах с различни хора по различни поводи и накрая се прибрах изтощена, сякаш съм прекарала стадо камили през половината Сахара.

В края на следващата седмица, т. е. на тринайсетия ден получих покана за вечеря в ресторант.

Няма сила, която да ме спре да отида в неделя в ресторанта на бай Съби - готвят вкусно и изискано все ястия, каквито аз обичам - завъртени, ама все по стари български рецепти.

Веднага се ориентирах към голямата маса до прозореца - то аз всичките маси ги знам и съм ги обиколила. Посрещнаха ме изправени на крака, официално

облечени повечето непознати за мене мои гости. Е, само едно от лицата ми е познато. Втурнах се към това лице. Къдравият дънгалак от компанията ми се метна на врата, подръпна ми косата и ми каза нещо, което разбрах като „ти си само мозък“. Затова после си поръчах точно мозък пане. С новите си познати - Виктория, която се пада майка на тройката, Илиан - който се пада баща на тройката, Ирина - баба на тройката и майка на част от двойката - т. е. на Виктория. Смяхме се, плакахме, някои пиха - вино или сок от ананас. Е, това беше. Заради такива срещи винаги в живота са ми завиждали.

БЪДИ ДОБРИЯТ ГЕРОЙ! БЪЛГАРСКИЯТ МЛАДЕЖКИ ЧЕРВЕН КРЪСТ В СТОЛИЦАТА

Невелина Стойнева

Българският младежки Червен кръст в столицата с присъщата на младите хора емоционалност и динамика допринася за приобщаването на младежите към ценностите и принципите на Червения кръст. Младите доброволци имат съществен принос в реализирането на разнообразни инициативи и кампании в изпълнението на различни проекти и програми на Столичната организация на БЧК.

Проектите, по които работи организацията, се осъществяват след целенасочено проучване на актуалните социални и общностни проблеми на децата и младежите, свързани с превенция на антисоциално поведение. Това посочва дейностите на БМЧК - София към намаляване на уязвимостта и негативите от социалната изолация и повишаване на възможностите за социално включване на хора и групи в неравностойно

положение. Основните целеви групи, към които са ориентирани проектите на организацията, са рискови деца и младежи, както и възрастни хора, обект на социално изключване.

Важен аспект в дейността е повишаването на здравната култура на населението, разширяването на партньорствата с местната власт, институциите, бизнеса и други организации с цел постигане на широка обществена подкрепа по конкретни червенокръстки каузи.

Един от най-устойчивите проекти на организацията е „Бъди добрият герой“. Ориентиран е изцяло към превенцията на агресивното поведение сред подрастващите. Той се реализира по модела „Връстници обучават връстници“ и чрез него младежите се приобщават към доброволството, като са обучавани по теми за толерантно поведение, какво представлява агресията, кибертормозът, как да разпознаваме емоциите и как да преодоляваме конфликтни ситуации. Проектът се изпълнява от 2012 година сред ученици от 5-ти до 8-ми клас чрез изнасяне на презентации и създаване на работни ателиета в училищата от техни връстници-доброволци. Този метод позволява да се осъществи доверителна връзка, чрез която подрастващите по-лесно да разпознават агресивното поведение и последиците от него. Впоследствие някои от учениците се присъединяват към червенокръстката идея и се включват в редиците на БМЧК - София.

В рамките на проекта всяка година доброволците отбелязват и Деня на розовата фланелка - Световен ден за борба

с тормоза в училище - обличат розови фланелки, споделят положителни мисли. Инициативата е приета изключително добре от учениците в столичните училища и носи послания за добри взаимоотношения.

Друг проект на организацията е „Не на агресията, да на толерантността“. В него по иновативен начин е заложено формирането на култура на толерантност и ненасилие в училищна среда. На учениците беше предоставена възможността да участват в разнородни по форма дейности, но единни в дейността си за изграждането на ненасилствен позитивен модел на комуникация. Иновативността бе в методиката, формата на работа и подбора на целевите групи. Освен популярният модел „Връстници обучават връстници“ за провеждане на презентации по теми като „Превенция на агресивното поведение“, „Толерантност“, Стереотипи, „Дискриминация“, акцентът бе върху организирането на училищни събития като спортни празници, форумтеатри, с идея - „Стена на приятелството“ и демонстрация по водно спасяване. Като обобщаващо събитие беше проведеният „Фестивал на толерантността“ от доброволци на БМЧК - София, които представиха дейностите на организацията на различни тематични пунктове - здравословен начин на живот, превенция на сексуално-рискосното поведение, оказване на първа долекарска помощ, водноспасителен минимум пред ученици от столични училища.

По време на събитието в органи-

зирани арт работилници участниците изработиха послания за толерантност. Доброволците на БМЧК - София бяха подготвили много изненади, демонстрации по оказване на първа долекарска помощ, викторини с награди, фотоизложба, илюстрираща дейностите на СО на БЧК, бяха разпространени флаери за превенция на агресивното поведение. В рамките на проекта по темата с агресията бе направен анализ на базата на анкетно проучване сред 179 ученика, който се представи на дискуссионен форум с участието на различни представители от заинтересовани институции.

В областта на превенция на зависимостите младежи на БМЧК – София, осъществиха проект „Добротворчеството и свободата от зависимости“. Целта на проекта е повишаване на информираността на младите хора за различните форми на зависимости, като това да доведе до намаляване на рисковото им поведение. Акцентът бе върху съвременните форми на зависимости – работа със социалните мрежи, мобилни устройства, поведение в онлайн пространството, използване на различни мобилни приложения, зависимости и др.

Чрез проекта младежи на възраст от 15 до 18 години се включиха в различни артзанимания, ателиета, презентации, спортни дейности и неформални форми на обучение. По този начин бяха показани алтернативни начини за справяне със зависимостите и последващото от това рисково поведение. В проектните дейности бяха привлечени студенти, ученици, учители, родители, педагогически

съветници и представители на различни НПО работещи по темата. Използваните модели на работа бяха обучителни семинари, работилници, провеждане на неформално обучение под формата на ателиета по метода „Връстници обучават връстници“, спортни дейности, артизяви, дискусии, онлайн кампании и публични прояви.

Проектът „Знаещи, можещи, здрави“ е осъществен в голяма степен от доброволчески екип по превенция на ХИВ/СПИН и социално рисково поведение към БМЧК - София. По своята същност той представлява информационна кампания сред столичната общественост и учениците от 8-и до 12-и клас относно стигмата към хората, носещи вируса и техните близки, както и промотиране на начините за безопасно поведение. На финала бе проведено анонимно и безплатно изследване за ХИВ/СПИН в партньорство с „Каритас - София“, а в 140 СУ „Иван Богоров“ в столицата бе организиран голям спортен празник, в който се включиха над 150 ученици, родители, учители и 30 доброволци.

Описаните проекти са само малка илюстрация на начините, по които Столичната организация на БЧК работи с младите хора. Те са винаги добре дошли в организацията ни, която за много от тях се превръща в място, на което срещат приятели, получават нови знания и работят в екип, помагат на уязвимите хора, стават по-толерантни, съпричастни и добри.

ПОВЕДЕНЧЕСКАТА ПРОМЯНА НА ЛИЧНОСТТА СЛЕД ВЪЗПИТАТЕЛНО ДЕЛО – РИСКОВИ И ПРОТЕКТИВНИ ФАКТОРИ

Светлана Велкова, д-р пс. н.

“Моля ви само СЛУШАЙТЕ. Не се страхувайте. Слушайте внимателно. Слушайте с цялото си сърце. Бъдете емоционално възприемчиви. Помогнете на личността да види алтернативите в неговия свят на черно и бяло, всичко или нищо. Помогнете на човека да повярва в способността си за развитие, способността да обича, да се смее. Дайте му възможност да разказва, да излее чувствата си, като така ще намалее тяхната толкова голяма тежест”.

Този призив стои на бюрото на всеки консултант в Кризисен център в Санта-Клара в САЩ.

Нека проследим основните рискови и протективни фактори при формулировката на работа с тийнейджърите, които преминават през възпитателни дела. Част от психосоциалните теории за развитието разглеждат

юношеството като период от живота и като потенциална криза. Може би затова и цитираният по-горе призив е именно от Кризисен център. За всички участници по време на възпитателното дело този призив остава актуален, ако искаме да бъдем на доброто място за тийнейджъра.

Законът за БППМН възлага на местните комисии специфична дейност по разглеждане на противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (възпитателни дела) и налагане на възпитателни мерки, като алтернатива на наказанията. Поради факта, че възпитателното дело е вид специфична индикативна превенция основна форма за корекционно-възпитателно въздействие и промяна на личността, е важно да имаме осъзнатост за основните фактори, които биха благоприятствали или възпрепятствали осъществяването на поведенческата промяна на личността. Промяната на личността е възможна само благодарение на промяна в отношенията с другите.

Предизвикателството на превенцията е да помогне на младите хора да приспособят поведението си, възможностите и нагласите си спрямо въздействията на средата във вид на социални норми, взаимодействия с връстници, условията на живот. Това виждане е отразено и в съвременните подходи за превенция, които имат за цел да намалят рисковото поведение. Чисто информативно знаците, които указват възможно рисково поведение и затруднена поведенческа промяна, са разделени на няколко категории: поведение, външен вид, отношения с близките, справяне в училище и/или на работа; финансово положение и социална интеграция .

Тип поведение:

- апатия, пасивност, продължителна затвореност в себе си;
- нестабилно настроение, свръхвъзбудимост, нервност, еуфория, раздразнителност;
- объркване, противоречия, разминаване между думи и действия;
- лъжи, измислици, заплахи, шантажи, манипулации;
- загуба на чувство за време, често забравяне, липса на точност;
- бягство от въкъщи.

Външен вид:

- нездрав, блед тен, отслабване, тръпки;
- физическо занемаряване, включително в облеклото и личната хигиена;
- занемаряване на личното пространство, стаята или апартамента;

Отношения с близките:

- враждебно, отбягващо, затворено или загадъчно поведение;
- отказ от комуникация;
- избягване на контакти със семейството, липса на съвместен живот;
- смяна на приятелския кръг, загуба на добри приятели, посещения на хора, за

които се знае, че употребяват вещества, чести телефонни обаждания от непознати.

Училище и работа:

• намаляване на оценките в училище, намаляване на капацитета за внимание и концентрация;

- отсъствия, нередовна посещаемост, отпадане;
- чести конфликти с представители на училищните власти;
- липса на интерес, занемаряване/изоставяне на училището/работата.

Финанси и закон:

• честа нужди от пари, без те да са инвестирани във видими покупки, странни обяснения за харчене на средства;

- финансови затруднения, задлъжняване, кражби от вкъщи;
- криминални прояви, продажба на вещества, проституция, неприятности с полицията.

Социална маргиналност:

- загуба на ценностите и принципите, валидни за обществото;
- отказ от структурирано свободно време (спорт, хоби), скитане;
- трудности със социалната интеграция, принадлежност към маргинални групи, начин на живот извън закона.

Важно е въпросите към тийнейджъра по време на възпитателното дело да са свързани с тези области, което позволява бърз анализ на основните рискови фактори. И тъй като говорим за поведенческа промяна, важно е да отчетем и протективните фактори. Те най-бързо могат да бъдат изведени от здравословното свързване с другите, което осигурява сигурна основа за растеж и развитие. В идеалния вариант това развитие следва няколко споделени модела на растеж. Един от тези модели е разработен от Памела Левин, която ги нарича „стадии на развитие“.

Според П. Левин преминаването през седемте стадия на развитие е в основата на формирането на здравата личност. Въпреки че цялата идея за „преминаването през стadiите по здравословен начин“ се възприема лесно, във всички семейства децата имат някакви поражения или загуби. През този непрекъснат жизнен цикъл на развитие се проявяват няколко способности:

1. Способността за съществуване (от раждането до 6 м. възраст)
2. Способността за правене (от 6 до 18-месечна възраст)
3. Способността за мислене (от 18 месеца до 3 години)
4. Способността за идентичност (от 3 до 6 години)
5. Способността за придобиване на умения (от 6 до 12 години)
6. Способността за социализация (от 13 до около 19 години)
7. Способността за отделяне (от 18 до 25 години)

Докато се придвижваме от раждането към смъртта, ние отговаряме на вътрешния си модел на организация, който определя задачите и уменията, които трябва да научим. Във възрастта, в която младежите попадат на възпитателно дело, важна задача пред тях е да съчетаят различните части на собствените си личности в едно съгласувано цяло. Тук младият човек ще преработи отново всички задачи от предходните жизнени стадии и постепенно ще създаде собствени убеждения за живота. Това се случва едновременно с бърз темп на физически промени и развитие на сексуалната идентичност. Основните нужди и задачи са свързани с преживяването на сексуалността, с това да станеш отговорен, автономен, да бъдеш себе си...

Ето защо протективните фактори, на които е важно да обърнем внимание по време на възпитателното дело и в последващата работа след това с младежите, са свързани именно с постигането на идентичност и интегритет. Социалната подкрепа, която се преживява от личността, се обозначава с факторите на протекция или протективни фактори. Целта на превенцията е да ограничи рисковите фактори и да подкрепи протективните фактори.

Един от най-важните фактори за това младежите да устоят на негативни влияния е ангажирането с позитивни норми и дейности на групата на връстниците (Swisher, 1992). За противопоставяне на негативните влияния също помагат социалните умения за вземане на решения, за положително отношение и за общуване с другите (Swisher, 1992). За успешното им развитие са важни такива елементи като: общи превантивни стратегии, разпространение на подходяща и специализирана информация, развитие на жизнени умения за справяне със ситуациите, предоставяне на алтернативи, развитие на общността, лобиране за здравословна среда, идентификация на проблемите.

Основният източник за нормално развитие и адаптация към критични събития е приемането на предизвикателството за промяна. Добрият живот – пише психотерапевтът Карл Роджърс - е процес, а не начин на съществуване. Всяка поведенческа промяна минава през няколко стадии:

1. Пред размисъл.
2. Размисъл: осъзнаване на проблема, но няма решение за промяна.
3. Подготовка: намерение за предприемане на действия за разрешаване на проблема.
4. Действие: човекът е в активно модифициране на поведението.
5. Поддържане: устойчиво проявяване на промяната, нови типове поведение са заменили стари. Според този модел това е и преходен етап.
6. Връщане към старо поведение: връщане към стари модели на поведение.

Какви са стъпките за поведенческа промяна, върху които е важно да се фокусираме при работата си със съответния юноша – да простиш, да напуснеш, да останеш:

1. Промяна на нагласи - да станеш различен човек - да бъдеш по-загрижен, повече да отстояваш себе си.
2. Намиране на утешение.

Основни процеси в поведенческата промяна са: ангажиране, фокусиране, извличане и планиране. Важно е обществените възпитатели да са запознати с характеристиките и целта на всеки един етап, за да може да се проследява поведенческата промяна и да я подкрепяме, тъй като амбивалентността към промяна винаги съществува.

Когато вече има поведенчески проблем, промяната не е само въпрос на воля. Има много други стъпки, които трябва да се извървят, за да се трансформира външната мотивация във вътрешна. Логично е да се каже тогава за какво става дума, как всъщност става промяната. Освен въпрос на воля, промяната става на базата на междуличностните взаимоотношения.

¹ <http://psychology.net.ru/articles/content/1099135354.html>, онлайн 20.06.2020 г.

² Национална информационна линия за наркотиците, алкохола и хазарта

³ Proyecto Hombre, Spain, 2011

И ОТНОВО ЗА ПРЕВЕНЦИЯТА

Людмила Стоева -
Секретар на местната комисия за БППМН -
СО - Район „Искър“

През последните 7-8 години комисията постави акцента върху превантивната дейност изразена чрез реализиране на различни събития, в които дейно участие взимат осемте училища в района.

Какво обхващат превантивните дейности на комисията?

През март провеждаме шахматен турнир, който вече е традиционен за района за деца от 5 до 12 години, в който се включват над 80 участници от детските градини и училищата в района. Мястото на турнира е в Дома на културата в район „Искър“ и се провежда обикновено през март с подкрепа на шахматен клуб ЦСКА. Събитието е под егидата на кмета на района, който е и

председател на местната комисия. Комисията осигурява награди – купи, тениски и медали.

В пет последователни години през април в район „Искър“ се провежда фестивал „Да подкрепим толерантността с музика и танци“. Инициативата е на местната комисия. В събитието се включват и местните комисии в райони „Слатина“, „Подуяне“, „Изгрев“ и „Младост“. Участие взимат танцови състави и изпълнители от училищата в петте района, които пеят и танцуват пред пълна зала в Дома на културата. Местните комисии осигуряват подаръци за всички участници. Малките таланти дават красив пример на всички как с песни и танци можем да обединим различията си и да бъдем търпими и толерантни помежду си.

Традиционен е и ученическият междурайонен футболен турнир, който се провежда в спортен комплекс „BAUHAUS ARENA“ и чийто инициатор и домакин е район «Искър». В подготовката на събитието участват секретарите на местните комисии и специалистите по спорта в районите. Спортното събитие преминава под различно мото, свързано с превенцията на агресията сред подрастващите: «По-добри и по-силни чрез спорта», «Не на drogата», «Футболът - магическа игра! Овладей емоцията!». Районите, взели участие в турнира през последните шест години /с отбори 5-7 клас от училищата в районите/, са: „Искър“, „Младост“, „Оборище“, „Подуяне“, „Сердика“, „Слатина“, „Панчарево“, „Изгрев“, „Кремиковци“, «Надежда», «Люлин», «Средец» и «Илинден». Всички участници получават медали, грамоти и тениски, осигурени от бюджетите на местните комисии. Присъстват районни кметове и представители на софийската общественост.

Традиционно през последните 7-8 години местната комисия организира футболен и волейболен турнир с цел превенция на спортното хулиганство и за купата на кмета на района. Срещите се провеждат през месец октомври. Включват се над 190 деца от V до VII клас от училищата в района. Комисията осигурява награди за всеки участник и подкрепителни напитки.

Комисията за борба срещу противообществените прояви финансира и неделните народни танци в парк «Езе-

рото» с цел стимулиране на физическото и духовното развитие на младите хора чрез живот без насилие. Народните танци продължават от април до октомври месец и събират много деца и възрастни любители на това изкуство. Събитията са по инициатива на кмета на района и общинския съветник - г-жа Лорита Радева.

През последните години комисията е провеждала и редица превантивни мероприятия по линия на превенцията на употребата на наркотици. Пример за това е откритият урок в 68 СУ «Акад. Никола Обрешков» под мотото «Наркотиците убиват». Д-р Юлия Николова организатор на доброволческата инициатива съвместно с екипа на Стефан Бакалов към Агенция «Митници» представиха отблизо на учениците пагубното влияние на drogата. Местната комисия раздаде на участниците тениски с логото «Наркотиците убиват» и брошури «Да предпазим нашите деца от наркотиците». Повече от 100 ученици участваха в открития урок. Проведена е и среща с представител на сектор «Наркотици» в СДВР. Имаше и среща-разговор с ученици от VIII и XI клас в 69 СУ «Димитър Маринов». Инспекторът от сектора запозна учениците с най-разпространените наркотици и с вредата, която нанасят върху човешкия организъм.

Инициативите са част от планираните дейности по превенция на употребата на наркотични вещества на комисията към район «Искър».

Пак по инициатива на местната ко-

мисия по случай Международния ден на Земята /22 април/ сме провеждали и кампания по засаждане на дръвчета в дворовете на училищата в района. Да посадим дръвче, да отглеждаме цветя в градината, да приучим децата на добродетели чрез инициативата, за да ги подкрепим в израстването им като истински личности е необходимо да изградим стабилна ценностна система у тях, любов към природата и грижа за нея.

През 2019 година стартирахме инициативата «Гласът на децата» в «Дружба» с организирането на междуучилищен иновационен лагер. Целта на инициативата бе да се насърчат учениците да изследват собствения си потенциал, да развият въображението и творческата си мисъл. Участие взеха 30 ученици /6-7/ класове от шест училища в района – 108 СУ, 69 СУ, 68 СУ, 4 ОУ, 150 ОУ и 163 ОУ. Отборите работиха четири астрономически часа по зададен казус, свързан с мотивацията за учене. Помощ на екипите оказаха ментори /учители от училищата в района, както и ученици от 12 клас на 108 СУ и представители на организацията: «Джуниър Ачийвмънт». Жури в петчленен състав: представител на СО, СОС, район «Искър» и «Джуниър Ачийвмънт» оцениха работата на екипите.

През 2020 г. в резултат на настъпилата усложнена епидемична обстановка, свързана с разпространението на «Ковид-19» на територията на страната и обявеното извънредно положение местната комисия в район «Искър» не

реализира голяма част от дейностите, заложила в програмата си. Наложиха се всички да се адаптираме и да се учим да живеем и да работим в извънредна ситуация. Това в началото се отрази и върху работата на комисията. Консултациите преминаваха онлайн. Възпитателните дела бяха спрени и когато се възобновиха, се водеха и се водят при строго спазване на епидемичните мерки. Работата на обществените възпитатели също претърпя промени, свързани с начина на общуване и преминаване на онлайнсрещи с поверените деца.

Наложиха се да търсим и нови начини за реализиране на превантивните си дейности.

Местната комисия съдейства при организирането на спортни, образователни и културни събития в училищата през новата учебна година 2020/2021 г. Целта бе превенция на агресивното поведение в подкрепа на пълноценна физическа и двигателна активност, както и в насърчаването и развитието на въобръжението и творческата мисъл на учениците.

Всички събития бяха съобразени с Насоките за работа на системата на училищното образование през учебната 2020/2021 г. в условията на COVID-19 и със Заповедта на Министерството на здравеопазването № РД-01-489/31.08.2020 г.

През декември 2020 г. районната комисия организира кампания „Продай нататък моето послание и подари любов, надежда и оптимизъм“. Заедно да преминем през пандемията и да по-

срещнем коледните и новогодишните празници с вяра в по-добро бъдеще, е основната цел на инициативата, в която искахме да чуем гласа на децата в район „Искър“ чрез видеопослания.

Тази година в условията на пандемия и онлайн обучение местната комисия ще проведе онлайн междуучилищен иновационен лагер. Така макар и в необичайна среда комисията търси начини да продължи превантивните си дейности и да прилага интегриран подход, като използва дигиталните методи в превенцията.

Консултативен кабинет

Към местната комисия в района функционира Консултативен кабинет по проблемите на деца и юноши в риск и на техните родители. Четирима обществени възпитатели – психолози и психотерапевт работят към кабинета. Психолозите консултират деца и родители в резултат на наложена възпитателна мярка по чл. 13, ал. 1, т. 3 от ЗБППМН – посещение при психолог, както и при насочване от инспектори ДПС, училищата и детските градини на територията на район „Искър“.

Комисията в район «Искър» е приела статут, с който се определят основните цели на кабинета, структурата и дейността му. Консултациите се осъществяват от екип специалисти /психолози и психотерапевти/. Методите, които използват специалистите, са:

-индивидуално психологическо консултиране;

- консултиране на родители;
- професионално ориентиране за избор на професия и учебно заведение.

Тъй като рязко спада възрастта на малолетните с рисково поведение, след обсъждане с ръководството на района се взе решение да започнат консултации и в детските градини. Разпространена е информационна брошура в детските заведения, в която са посочени случаите, при които родителите могат да се свържат с психолог - липса на реч, прекомерна двигателна активност, тикове, страхове с различно съдържание, агресивност към връстници и възрастни, обучителни проблеми и др. Основните теми, които са засегнати в срещите с родителите, могат да се групират в няколко направления – адаптивност на децата в детските градини, поведенчески проблеми, агресивни и автоагресивни прояви, тревожни и депресивни състояния у децата, които смущават родителите.

Местната комисия работи по посока на образователната интеграция на децата и учениците от ромската общност. През последните шест години към комисията бе назначен обществен възпитател /медиатор/ от ромски произход с голям опит с младежи от ромската общност. Целта на работата бе мотивиране на ромски ученици на възраст 14-18 години да продължат и да завършат образованието си в средните училища и да бъде осигурено тяхното кариерно развитие. Целта му бе да повярват в себе си и да се борят за мечтите си, да имат мотивация за развитие, да се насърчи

доброволчеството и наставничеството. Броят на младежите, които посещават клуб „Моите мечти и моето кариерно развитие“ /това е името, което бе предложено от общественя възпитател/ също е променлив /от 5 до 7 младежи/. Провеждат се занимания тип миниобучения, които включват теми като:

- лични качества - силни и слаби страни;
- комуникация –

вербална и невербална;
-придобиване на комуникативни умения, които са от съществено значение за развитието на младежите;
-изграждане на умения за работа в екип, лична история и др.

За съжаление от юни 2020 г. дейността на общественя възпитател от ромски произход бе спряна поради пандемията. Търсим начини да продължим дейността на медиатора в новите условия.

ВЪЗПИТАНИЕТО – ЗДРАВАТА ОСНОВА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Елена Таскова

*За нещата, които забравихме,
защото мислим, че са ни даденост.*

Възпитанието с неговите многобройни компоненти и проекции е по-древно и от човечеството. Всяко живо същество е полагало грижи за потомството си и продължението му във вечността, всеки вид е пазил и съхранявал себеподобните си. Възпитанието предхожда появата на предците ни, на научните постижения, на високите технологии. Във времето на модерното технологично общество суперсилата, наречена „възпитание“, е забравена като

ненужна вещ. Резултатите от забравата не ни харесват, те се проектират върху всеки и затова е по-удобно да се обвини другия за случващото се. Удобно е за себе си, защото някъде във времето модерното технологично общество изгуби суперсилата си - възпитанието, което изисква не много, но достатъчно от всеки, защото не сме оценили неговата безценност, защото мислим, че ни е даденост, за която няма нужда да се грижим, защото просто всеки от нас

мисли, че го има в изобилие и в повече от другия!

Всичко около нас показва, че отново трябва да се обърнем към възпитанието, за да можем да се учим, за да можем да общуваме, за да можем да се уважаваме и за да можем да продължим достойно в развитието си напред заедно като народ. В забравата си за доброто възпитание сме стигнали толкова далеч, че вече няма време да се обвиняваме взаимно или да търсим вината в отминалите исторически събития. Дефицитът във възпитанието вече е общоизвестен факт. Следващата стъпка е съзнателно да го потърсим, а потърсим ли го, със сигурност ще го открием в личен и в обществен план.

Всеки учител всекидневно дава на учениците си обичта и грижата си. Да се извиниш, когато си сгрешил, е невероятна сила и мъдрост, които карат и малки и големи съзнателно да забавят забързаното всекидневие, за да имат време да постъпят правилно. Безусловно да простиш е единствената възможност съзнателно и градивно да продължиш напред с всички, а не само с тези, които харесваш. Да се помолиш е привилегия на човешкия род, към който всички принадлежим. Да благодариш е усмивката, която получаваш и от най-сърдития особняк. Да защитиш малкия е доказателство за съзнателен избор и принадлежност в Закона на цивилизацията, където силният пази слабия, а не за принадлежност в Закона на джунглата, където силният унищожава слабия. Законът на цивилизацията пази

всеки от страшните последици на омразата и отмъщението, за да пребъде човешкият ни род. Нищо ново! Всичко е добре известно, като частица от вечността, като част от православните ни добродетели, които са формирали ценостната ни система, като част от паметта на предците ни. Казват, че човек е толкова голям, колкото голяма и силна е паметта му.

Образованието и възпитанието са взаимносвързани. Изкуственото им разделяне, дори за кратък период от време, нанася щети, за които е необходимо много повече време, за да се поправят. Понякога грешката може да се окаже твърде съществена. Ако се направи съпоставка с високите технологии, издигнати днес в култ - грешките в програмирането, когато се установят и отстранят, процесът продължава без последици, от друга страна - последиците от игнориране на възпитанието на децата от родителите им, от образователната система и от обществото като цяло, имат своето разумно обяснение за много неща, които днес не одобряваме. Тази равносметка, макар и късно направена, показва мястото на възпитанието в живота ни. Отдавайки заслуженото място на възпитанието като добродетел, съвременните високи технологии ще служат достойно на човечеството, без да го заплашват с агресивното си надмощие. Времената помнят изчезването на велики цивилизации, в които доброто не е било приоритет, а резултатът е, че вече ги няма. Нека помним, че високите технологии изискват висо-

ко съзнание, което може да се постигне само като резултат от добро възпитание, осъзнато като ценност за човечеството.

За разлика от лекарските грешки ние имаме възможност да поправим грешката в приоритетите. И точно затова всеки с надежда отправя поглед към училището. А училището трябва да подготви добри, грамотни млади хора, които умеят да се учат през целия си живот, защото това, което знаят днес, утре няма да е достатъчно, за да живеят комфортно. Добрият човек е незаменим ресурс за бъдещето ни като хора, като нация, като цивилизация, защото... в ръцете на добрия човек, дори лошият метод ще даде добри резултати, но в ръцете на лошия човек и добрият метод няма да помогне и резултатът ще бъде унищожителен, дори фатален. В тази връзка учителят е авторитет, който не дава само знания, но и преподава уроците за живота.

Доброто старо възпитание отстъпи мястото си в обществото без ропот, за да се настани грубо и агресивно друг модел на поведение - „Постигни всичко на всяка цена!“ Затова помогнаха и медиите, които предоставят информация, без да се съобразяват с аудиторията, защото и те удобно са забравили, че всички гледат всичко, което съвсем не е за всички, но приоритетът им е да печелят рейтинг дори и с пошлост, за да ги има. Разумни изключения са образователните програми и детските предавания, в които винаги доброто побеждава и красотата преобладава. Но реалити

формати с тънко чувство на сарказъм натрапват неправилни и грешни модели на поведение, които се харесват на младата тийнейджърска аудитория и отричат всичко, на което родителите и учителите са учили и учат. В период на противоречия между поколенията, с липса на уважение, родителите и учителите останаха сами.

Време е противоречията да отстъпят място на взаимното разбиране и уважение, за да могат учителите да имат достатъчно време, за да предават и житейските уроци, родителите да имат време за пълноценно общуване, а обществото достойно да отдаде дължимото на най-нуждаещите се. Една от политиките на Министерството на образованието и науката, освен равния достъп до качествено образование на всички ученици, е и необходимостта от компенсиране на дефицитите във възпитанието на учениците и утвърждаване на духовните ценности и традиции, които са гаранция за по-доброто бъдеще и основа за формиране на позитивни млади хора, на които всички ще разчитаме.

След дългогодишна и упорита работа в условията на партньорски отношения и с грижа за доброто на съвременните деца, със Заповед №РД09-1474/24.08.2018 г. на министъра на образованието и науката вече са утвърдени учебните програми по предмета „религия“ от I до XII клас (християнство - православие; ислям, неконфесионално обучение). Те са влезли в сила от учебната 2018/2019 г. Дадена е възможност на учениците, които избират да изу-

чават този предмет, да се запознаят с основните понятия за религиите, изповядвани в страната.

Трудно е днес във времето на високите технологии и модерното общество да кажеш нещо, което вече е известно. Урокът за забравеното добро възпитание учи, че само с него можем заедно да продължим напред, без да се страхуваме, че роботите ще изместят човека, ще увеличат безработицата и социалното неравенство. Няма как да създадеш робот, който да те обича, да те уважава и да преценява кое е най-доброто за малкото дете, което утре ще бъде необходимият добър и благороден човек с грижа към по-малките и по-слабите, за да се запази цивилизацията. Няма как машината да знае повече от човека, който я е

създал. Само добрият човек с изградени самоконтрол, самодисциплина, високо съзнание и отговорност може да управлява бездушните технологии, които по правило са призвани да служат на човечеството.

Много важно е да съхраним здравето и психиката на онези малките, които сега растат и приемат околния свят с широко отворени очи, защото това поколение носи най-ценното за успеха на нацията ни. Време е отново да се обърнем към някои от забравените принципи на възпитанието, които ни дават самочувствието на истински достойни хора.

Време е...

НЯМА ВИНОВНИ ДЕЦА

Даниела Добрева -
МКБППМН, СО - район „Младост“

Отново възпитанието е тема, по която изказвам становище по една от най-спорните теми в обществен план. *Кой възпитава, как възпитава и каква е ролята на семейството, на училището, на обществото?*

Проблемът варира от „Детето е мое, аз решавам как да се отнасям с него и как да го възпитавам!“ до „Обществото е длъжно да се погрижи за децата чрез училището и всички институции и да опази техните права!“. Има много текстове, в които тези отношения се уреждат юридически – „Семеен кодекс“, „Закон за предучилищното и училищното образование“, „Закон за закрила на детето“, „Закон за защита срещу домашното насилие“, Правилник за детските педагогически стаи, Правилник за организацията и работата на домовете за временно настаняване на малолетни и непълнолетни, Правилник на домовете за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителска грижа, Правилник за социално-педагогическите интернати.

Формално има и данни за обвързаност на институциите на всички равнища с цел опазване живота, физическото и психичното здраве на децата. Цялата сложност на този процес се установява, когато фокусът на проблема се насочи към детското поведение с девиации. Не бихме разбрали необходимостта от работата на местните комитетии и налагането на възпитателните мерки, ако не отделим внимание на същността на девиантното поведение.

Девиантното поведение /от лат. *deviare* - отклонение от социалните норми/ е по-стъпка на човек или група, с което категорично се нарушават установени норми в обществото. Девиантното поведение най-често е последица от поставяне на етикет на

личността. Много често срещан феномен в училище, а и в семейството. Вербалните послания на тези етикети са: „Ти все всичко разваляш!“; „Пак ли с твоите глупости!“; „Не ставаш за нищо!“; „В този клас само ти разваляш дисциплината!“; „Няма смисъл да се занимавам с теб, без друго няма да има резултат!“; „О, този от малък е интригант!“... Списъкът с етикети може да продължи дълго. Освен че тези изрази са сериозни комуникативни бариери, с всеки ред от този списък на детето бива поставено клеймо – „Ти си това и нищо друго!“. Как това отеква в душевността на детето, натоварено с подобни квалификации!

Неговата самооценка, която е в процес на формиране, силно се деформира. Отрицателното послание заема по-голямата част от съзнанието му. Аз-концепцията му е напълно и тотално срината. „И без друго съм си такъв/такава, какво има да се напъвам да се променям...“; „И без друго за нищо не ставам...“ Детето с такава самооценка с лекота влиза в поведението с отклонения и докато в началото е имало шанс родителите да коригират отношението си като се обърнат към специалист или се поинтересуват как по-ефективно да възпитават детето си, то с времето без такива корекции, детето се отчуждава от родителите си и започва да търси среда, която да отговаря на нагласите му. Това е една от първите стъпки към поведение с отклонения или т. нар. „противообществени прояви“.

Каква е причината за преориентирането на детето? Всеки човек в системата на собствените си потребности се нуждае от физическа и психична сигурност, да бъде приет в група и да получи признание. В момента, в който собствените родители откажат да задоволят тези потребности, защото не знаят как да го направят или не се интересуват, детето се чувства отхвърлено и търси заместител. Семейните ценности, доколкото ги е имало, отстъпват място на друга референтна група, обикновено с противообществени прояви. Поведението с отклонения и нарушения се изразява в пресътпност, наркомании, алкохолизъм, всякакъв вид зависимости. Най-често това поведение се реализира в юношеския период, когато подрастващите преживяват криза.

Според теорията на Ерик Ериксон за периодите на развитие и възрастовите кризи, юношеството /12-18 години/ е ключов период в развитието на личността. За нормалното развитие на психиката през този период трябва да се изгради най-важното качество – чувството за „идентичност“. То дава усещане на човека за собствената му цялостност, затова че животът му има цел и перспектива. Идентичността е реалистичното разбиране за себе си, връзката с другите в обществото, социалното признание. При подрастващите с нарушено усещане за идентичност поради проблеми в семейното общуване или проблеми в училищната среда, е нарушено чувството за принадлежност към тези общности. Децата са объркани, загубили са перспектива, изпитват несъответствие между образа си в очите на другите и собственото самосъзнание. Идва момент, в който детето губи самоуважение, пренебрегва мнението на околните, губи вяра и в собствените си възможности. Отговорите на въпросите „Кой съм аз, накъде отивам, какво искам от живота?“ са предопределени от наложения етикет

на личността – „проблемен“. Така се затруднява влизането на непълнолетния в нови и по-сложни социални отношения.

Поведението с отклонения е процес, който преминава през етапи. Началото е белязано с избора на група, която включва „себеподобни“. Така става подмяна на ценностите чрез илюзорното усещане, че те са „приети“ и „разбрани“ от „тези, които приличат на мен“. Това са подрастващи със сходни проблеми в социализацията. Деца, които по една или друга причина са отхвърлени от близките си и „висят във въздуха“, нямат ясна посока. Така те стават част от групите с антисоциално поведение. Оттук до престъпването на границите, извършването на правонарушения, крачката е едва забележима, но разрушителна за личността.

Причината е ясна, но за съжаление, трудно преодолима. Когато в семейството, в училището или в други институции има физическо или психично малтретиране, negliжиране, липса на кръвна връзка /осиновяване/, липса на ясен модел за отглеждане и възпитание на детето, то е единственият потърпевш. Всъщност поведението с отклонения е усвоено чрез социално научаване. Агресивните семейства създават обичайно агресивни деца /разбира се има и изключения/.

Когато детето стигне да етапа „възпитателно дело“, най-често е загубило всичките си опорни точки. Целта на тези дела е спиране, премахване, корекция на противообщественото поведение. Главни фактори са местните комисии за БППМН, детските педагогически стаи, центровете за работа с деца със специалните си превантивни мерки. Същността им е идентифициране на децата с проблемно поведение и определяне на съответната мярка за индивидуална работа с тях според Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

И отново възниква въпросът за възпитанието, тъй като тези мерки са възпитателни, а и наименованието на делата е „възпитателни дела“. Когато процесът е достигнал до тази фаза, възпитателните модели се прилагат от съответните специалисти – обществени възпитатели, психолози, консултанти. И вече става въпрос не точно за възпитание, а за превъзпитание, за промяна на установени модели на подражание. Превъзпитанието има за цел да коригира и измени констатираните отклонения в поведението на личността. И в този процес ключова роля има общественият възпитател, психологът, консултантът.

Какъв е човекът, който е натоварен с тази сложна и деликатна задача – да изследва душевността на нараненото дете? Да, наранено! Защото не е получило безрезервна любов, подкрепа, разбиране и съпричастност. Може ли тези хора, които работят в местните комисии в някаква степен да запълнят празнотата от липсата на родителска обич? Да се превърнат в авторитети за един обезверен юноша, за който светът е враждебно място? Често съм срещала този поглед, който казва: „Кой си ти, че ще ми казваш как да живея? Ти си поредният, който ще ми залепи етикет!“

Общественият възпитател преди всичко е личност, способна на дълбока емпатия. Развил е умения да приема, без да оценява и критикува, да изслушва активно,

да подкрепя, да съчувства, да разбира, да е готов за съдействие. Да е добър професионалист, да умее да открива причините за проблемното поведение на детето, да уважава детската личност, да осъществява активна връзка с родителите или наставниците на детето и да работи и с тях. При необходимост да се свърже с учителите на подрастващия, като внимава да запази достойнството и поверителността на информацията. В този смисъл ролята на обществения възпитател в прилагането на мерките от възпитателното дело, е ключова. За качествено изпълнение на задълженията си, е необходимо той да прилага няколко основни подхода – **системен, комплексен, диференциран, личностно-ориентиран, действителен**. /по „Методика за работа на обществения възпитател“, проф. д-р Емилия Рангелова; гл. ас. Божидара Кривирадева/

Системен подход - личността на малолетния и непълнолетния е единно цяло, съчетаване на масовите, груповите и индивидуалните форми на педагогическо общуване; формира нагласи и убеждения, както и системна оценка на резултатите;

Комплексен подход - единно формиране и на интелектуалната, и на емоционалната и на поведенческата сфера на личността;

Личностно-ориентиран подход - отчитане на индивидуалните различия и на възрастовите особености на личността;

Дейностен подход - детето се включва в активни дейности - така се променя динамичният стереотип;

Диференциран подход - отчитат се особеностите на микро и макро средата.

Чрез тези подходи в съчетание с качествата на личността на обществения възпитател /доброжелателност и коректност, уважение към личността, търпимост към недостатъците, умения за изслушване, предразполагане към споделяне/, се създават условия за качествено преустройство на личността на подрастващите, както в интелектуален, така и в емоционален план.

Как на практика протича взаимодействието на обществения възпитател и детето? Много рядко съм срещала дете, което да не изпитва смущение от факта, че е в позицията на „малолетен или непълнолетен правонарушител“. Характерът на първоначалните контакти се определя от предисторията на детето, от семейната среда, от броя на нарушенията, от евентуалните рецидиви, от етикета, който му е залепен, от времето, прекарано в проблемната среда, от самочувствието, от Аз-концепцията и Аз-образа. Мерките по тези дела са до една година, но за съжаление, децата често идват отново заради рецидив. За щастие има и щастливи развръзки, с благодарности и коренна промяна на нагласи и убеждения, с преодоляване на кризата на идентичността, последвана от нормална социализация.

Сава беше в шести за седми клас, 14-годишен, когато го срещнах за пръв път, насочен от местната комисия, с образувано дело по сигнал на родителите заради системно

нарушаване на режима на прибиране вкъщи и бягства от дома по за няколко дена, системни кражби на пари от дома в продължение на две години около 1500 лв. Мярката беше „полагане на общественополезен труд и консултации с психолог“. Красиво момче, затворено, подозрително. Трябваше да се срещаме седмици наред, докато се пропука черупката му и един ден със сълзи на очи ми каза: „Единственото, което искам, е човешко отношение. Тук при теб се чувствам човек. Знам, че нещо не ми е наред и не мога да го променя.“ За съжаление, нямахме успешен край. Проблемите в семейството бяха толкова тежки и непреодолими и като отношения между родителите, и като отношение към него. Допълнително обстоятелство беше това, че е осиновен и желанието на майката да го разсинови, както и фактът, че тя напусна семейството и се премести при майка си. Към настоящия момент Сава е в девети клас, на 18 години, с категоричен разрыв в отношенията с родителите си. В този случай въпреки усилията на нашия екип не успяхме да коригираме ефективно поведение и нагласи, заради невъзможност на родителите да променят модела си на общуване и възпитание.

Запознах се с Любо през 2013 година. Причината беше кражби и рецидивиращо агресивно поведение. Беше сменил трима обществени възпитатели. Запознах се с него по време на лятната програма. След няколко неформални разговора, които проведох с него, той изяви желание за системни сесии с мен. По време на лятната програма ми направи впечатление, че Любо е доста стеснителен, възпитан, проявява любознателност /на всички посещения в музеи и галерии той задаваше уточняващи въпроси и имаше желание за повече информация/. Определено му личи комплекс от външния вид - като малък е зялът с вряла вода и има доста сериозни белези по кожата на ръцете и лицето. Живее с майка си и втория си баща. Говори с добро чувство за втория си баща. Казва, че го гледа добре и го наказва „с вдигнати ръце до стената“, когато нарушава правилата. Оказа се, че момчето е със СОП. Посъветвах майката да уреди необходимите документи и момчето да премине на индивидуално обучение. В семейството имаше строг ред и режим. Майката оказва пълно съдействие. С индивидуалното обучение Любо прекрати и агресивните си прояви, които бяха в резултат на провокации от страна на съученици заради неговия статут - СОП. Намерихме му подходящо училище, защото той сподели, че иска да научи занаят. С подкрепата на училището, съдействието на родителите и усилията на момчето, то завърши успешно и сега работи. Често се обажда просто така, да се чуем и всеки път казва: „Ей, вие ме направихте човек.“

Работата на обществения възпитател в съгласие с мерките по всяко едно възпитателно дело, е деликатна и трудна задача. Работим с деца, на които обществото в една или друга степен вече е предопределило облика. Тези деца имат трудната, понякога невъзможна задача, да се справят не само със себе си, а и с нарушения баланс между тях и другите. Мисля, че основният принцип, който трябва да ни води в нашата работа е: **„НЯМА ВИНОВНИ ДЕЦА!“**

ПАРИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА НАРКОЗАВИСИМИТЕ ИМА

Юлия Георгиева

Проблемът не е в липсата на пари: за 5 години България е отделила близо 540 милиона лева за борба с наркотиците. Но те се използват неправилно: не за да се преследват с тях дилърите, а да се гонят наркозависимите.

Проблемът с наркотиците в България е един от тези, за които важи с пълна сила народната поговорка „Огънят гори там, където падне“. Хората, засегнати от него, са изцяло изгорени, а останалите се правят, че такъв проблем няма. Някъде по средата между тези две категории стоят хората, упълномощени да вземат решения и да разпределят средства. Това се прави формално.

Момиче се е лекувало години наред. Казва, че когато е било в осми клас, дошла жена от полицията и разказала кои лекарства се използват като наркотици. „Щом свърши часът, първата ми работа беше да ида в аптеката и да си ги купя. Така започна всичко“.

„Не очаквах да е чак толкова зловещо“, смята Юлия Георгиева, мениджър на Розовата къща и член на екипа на Центъра за хуманни политики, провел мащабно проучване на тема „Финансиране на дейностите за борба с наркотиците в периода 2014-2019 година в България“.

На практика проблем има, папки - също, но решение няма. Парите потъ-

ват някъде, без дори да се провери има ли резултат. Информацията в проучването е тежка за четене, доста неразбираема за непосветените и съвсем прозрачна за хората с опит.

Проблемът не е в парите - за 5 години са изхарчени близо 540 милиона лева за борба с наркотиците. Въпросът е как са похарчени.

Розовата къща в София остана напоследък единственото място, в което се оказва помощ на зависими от наркотици. Там те могат да се изкъпят, да получат топла храна и дрехи. Това се нарича „намаляване на щетите“ и според европейските документи по темата заема важна част от общата стратегия за справяне с проблема. Истинското намаляване на щетите става и с раздаване на спринцовки. Така се намалява опасността от заразяване с предавани по кръвен път инфекциозни болести. Розовата къща работи благодарение на частни дарения. Не раздава спринцовки. Подобна услуга имаше доскоро в четири големи града в страната, но липсата на финансиране ги затвори.

Гонят наркозависимите, а не дилърите

Две са насоките, в които се подхожда към проблема с наркотиците – намаляване на търсенето и намаляване на предлагането. Първото означава превенция сред подрастващите, лечение и последваща подкрепа на зависимите в усилията им да останат чисти и да се интегрират успешно в обществото. Към

това отнасяме също и консултациите за семействата, групите за психологична помощ, социалната подкрепа на засегнатите. Под намаляване на предлагането пък трябва да разбираме усилията за пресичане на наркотрафика, за разбиването на канали и залавянето на дилъри. Парите за това отиват в полицията, съдилищата и митниците. На практика обаче най-голямата част се харчат не за хващането на дилъри, а за следствия и дела срещу наркозависими и издръжката им в затвора, когато са ги хванали за пореден път. Ако по първата насока бяха отделени повече пари и усилия за тях, много средства можеше да се икономисат.

От години и европейски и световни течения препоръчват в политиката за борба с наркотиците балансиран подход между двете насоки. В последното десетилетие стана ясно, че каквито и усилия да се приложат за намаляването на предлагането, империята на злото винаги е една крачка напред. Традиционните канали все повече се заменят от онлайн търговията и специално за най-младите жертви в тая тъмна история – децата, те губят значението си. Според проучване в България този балансиран подход не съществува. За първата насока са отделени 8,26% от парите, за втората - останалите 91,74%.

Стратегии в чекмеджета

През годините са написани много стратегии за справяне с наркотиците, наричат се национални, разпределят се

в папки и се слагат в чекмеджета. Последната Национална стратегия дори закъсня с цели две години, но едва ли някой забеляза, че я няма. Според тези стратегии в България има Национален съвет за наркотичните вещества, в който членуват сериозни хора. Те трябва да създадат работна група, която да следи какъв е ефектът от похарчените пари и всяка година да казва работи ли този метод или не. Вече две години от последната стратегия такава група не е създадена, на практика никой не знае какъв е ефектът от подобно разпределение на средствата. Не се и интересува. Наливането на пари в МВР, съдилища и митници продължава, но и там се изненадват, когато ги попитат за стратегията и целта на средствата. Просто ги прибавят към бюджетите си, а после броят случаите, свързани с наркотици и умножават. Огромната част от тези случаи пак са свързани не с дилъри, а с наркозависими, задържани с една-две дози.

Още преди двайсет години американците бяха изчислили, че срещу един похарчен долар за превенция се спестяват седем долара от лечение и издръжка в местата за лишаване от свобода. В проучването на Центъра за хуманни политики човек чете и не вярва на очите си: Министерството на образованието признава, че не е изхарчило и един лев от парите по Националната стратегия. Същото е и с Държавната агенция за закрила на детето.

А България е на първите места в Европа по ранна възраст на употребяваните наркотици. Децата започват да

пробват към седми клас – обикновено с марихуана. Не всички продължават, но тези, които са вече в капана, причиняват сериозен проблем със синтетичните дроги и влизат в полезрението на институциите, отговорни за това.

Не че няма превенция, но тази дейност трудно може да се нарече така. В страната има създадени 27 общински съвета за борба с наркотиците, всички те имат делегиран бюджет от държавата и осъществяват някаква дейност. След като през 2019 г. беше закрит Националният център за наркомании и дейността премина към Министерството на здравеопазването, става все по-неясно по каква методология се извършва превенцията. Опитът сочи, че където има добри ръководители, нещо се прави. На останалите места превенцията се изчерпва с информация. А информацията за наркотиците на една определена възраст е нож с две остриета.

Един процент от приходите от хазарт се предоставят на Комитета за младежта и спорта – за борба със зависимостите. Но през последните години постепенно тези зависимости изчезнаха във формулировките, остана си спортът за деца – дори не и рисков. С една дума – и тези пари са отишли за нещо друго. Има още един процент от акциза на алкохол и цигари, които бяха гласувани от парламента през 2006-а за борба с наркотиците. Никой обаче не знае къде отиват тези средства.

Що се отнася до лечението, най-светлата и полезна част на Националната стратегия от години е осигуря-

ването на безплатно лечение в платени терапевтични общности. При положение, че в България с изключение на две чужди религиозно базирани програми, други безплатни възможности няма, тази опция е наистина полезна. Само че нейното остойностяване се запази през годините, а цените на програмите се повишиха, така че тя просто поема част от разходите по лечението. А и бройките всяка година намаляват.

За наркозависимите, които решат да потърсят лечение, няма осигурени клинични пътеки. Психиатричните болници, в които те се лекуват, работят на т. нар. „исторически бюджет“ - всяка година получават толкова пари, колкото

са получили предходната. Парите по Националната стратегия пак се разтичат в неясни посоки.

Простата истина за сложността на тази тема идва оттам, че формално прекалено много са институциите, заети с нейното решение. Голямата част от тях и не подозират, че имат подобна задача – каквото и да пише в Националната стратегия за борба с наркотиците. Резултатът е осезаем. Особено за потърпевшите.

Ще се търпи ли още и колко дълго това – е въпросът, който изниква спонтанно.

ВЕЧЕР НА ТРАМВАЙНАТА СПИРКА

Ангелина Дичева

Февруарските вечери са тъмни, в крайните квартали на столицата осветлението е оскъдно, високите сгради стърчат тайнствено, а ниските – злокобно. Дори в столичния град. Късните трамваи са все по-редки - всъщност само те оживяват района.

В онази сряда една от крайните трамвайни спирки в северната част на столицата е пуста. От трамвая слиза само един пътник. Отсреща в тъмното успоредно на линията вървят двама души - прибират се от работа. Не може да се разбере нито кои са, нито какви са. Малко преди те да пресекат района на спирката, излизат от тъмното и забелязват на трамвайната спирка деца - на около 12 - най-много 14 години да нападат самотния млад мъж на спирката, току-що слязъл от трамвая, докато се колебае дали да влезе в подлеза или да пресече линията.

Това са пуберите от близкото училище, току-що излезли от последния час. Трима са. Единият - най-високият, удря човека с камък по тила. Благодарение на това, че на хлапака не му достига ръстът, не успява успешно да се метне на гърба на жертвата, не го уцелва с камъка по темето, а точно в тила, а и силата на удара намалява поради това, че нападателят не успява да се задържи на гърба на жертвата. Нещо друго също намалява силата на удара - младият мъж носи алпийска скиорска шапка, вълнена и подплатена. Това омекотява удара. Докато нападателят се опитва да се задържи на

гърба на жертвата с намерение да продължи да я удря с камъка, другият се сили да се докопа до десния джоб на якето му, а третият нападател се мъчи да го събори на земята. От удара по главата жертвата залита, но успява да хване ръката, подготвена за нахалното действие да се бутне в джоба на якето му. Непознатият хваща ръката на нападателя и явно изпада в почуда, когато напипва тънка детска ръка, която се опитва да го „преджоби”. Това явно му дава сила да се съпротивлява, отхвърля товара от гърба си, т. е. нахалника, докато другите нападатели се опитват да съборят непознатия. Той се опитва да се защити, като извива ръката на най-близко застаналия нападател, а другите двама го засипват с удари. В един миг жертвата усеща напъни за повръщане и залита. Тъкмо това е и моментът, когато групата излиза от тъмното с намерение да пресече трамвайната линия, вместо да поеме през подлеза и вижда нападателите. Веднага се притичва на помощ.

- Долу ръцете, калпазани! - провиква се единият.
- Сега ще ви ошамаря, както трябва.

Другият също дръпва нападателите, впили се като пиявици в човека, който се е срутил на земята, явно е получил комозио от удара с камъка. Докато случайните спасители се суетят около мъжа, паднал на земята, малките разбойници се измъкват и

потъват в тъмното. Свидетелите на опита за грабеж не тръгват да ги гонят, а веднага звънят на 112. Много бързо идва колата на „Бърза помощ“, която отвежда жертвата в „Пирогов“.

Групата спасители не бърза да си тръгне, изненадана от неочакваната си среща с учениците-нападатели. Изненадана е най-вече от възрастта им, от това, че са ученици и то малки ученици, от тяхното нахалство и безочие. Опитва се да коментира целта им - явно нападението е планирано, не специално над тази жертва, но над всеки, който е сам и изглежда подходяща жертва на грабеж. Явно намеренията на нападателите-деца от близкото училище, скрито някъде в тъмното наоколо, са били да вземат парите, а защо не и якето на жертвата, защото са забелязали, че е скъпо и хубаво. В болничното заведение се оказва, че тъкмо скъпата скиорска шапка, при това подплатена, е спасила жертвата от по-сериозни наранявания.

Спасителите на пострадалия веднага подават сигнал до 5-о районно управление на СДВР. Служителите се появяват за около 7 минути, но нападателите са успели да избягат, докато спасителите на жертвата се занимават с организирането на помощ за пострадалия. Служителите на реда тъкмо са предотвратили грабеж на една от съседните улици в същия квартал в седем вечерта.

Защо са им пари на тези момчета? И защо прибягват към непозволени и предмет на санкция от закона средства, за да се сдобият с тях? Доста рисковани при това и доста смели! Какво им трябва да си купят, какво им липсва на тази възраст? Това е страшният въпрос, който отеква в съзнанието на всеки, докоснал се до случката на трамвайната спирка в онази тъмна февруарска вечер близо до кварталното училище.

Тази случка не е изключение.

В района на тази трамвайна спирка вече се носят сериозни предупреждения към възрастните хора да не излизат по тъмно, защото ги нападат, особено в дните, когато са взели пенсия. Вече поне 5-6 случая на нападение над възрастни хора в района на училището и трамвайната спирка са установени тук. Оказва се, че трябва да се пазят не само възрастните, а и онези, които се оказват самотни на пустата трамвайна спирка или на някоя от съседните улици.

Същата седмица някъде около 2 през нощта на кръстовище в Пловдив се срещат с видимо намерение да се разминат двама младежи. Осемнайсетгодишен криминално проявен поискал от 19-годишен непознат младеж запалка, за да си запали цигарата. Непознатият няма. Сериозна вина! Пияният се нахвърля над непознатия с ритници и юмруци, почва да го души, да го ръга в ребрата, да се опитва да го свали на земята, да го стъпче. При това с ругатни и закани неизвестно за какво. Според нападателя непознатият бил длъжен да носи запалка у себе си. Няма значение, че не пуши. Така срещата между двамата непознати младежи завършва със счулен нос за жертвата и с прекарване на остатъка от нощта, а може би и доста по-дълго в ареста на полицейския участък - за нападателя. Наложило се да изтрезнее по-бързо, отколкото предполагал.

Какво става? Децата, не само пуберите обичат да се разхождат по тъмното, нищо, че е студено, научават се да не съобщават вкъщи с кого се срещат, защо излизат, а често никой не ги и пита.

- Ами да си почина, няма да кисна постоянно вкъщи - най-често е обяснението.

А как си почиват навън? Особено по тъмните улици. Още повече когато са ядосани на родителите си, на съученици, на безпаричието на родителите си, на изолацията, на живота изобщо. Не са вече изключение случаите, когато напоследък нападат с цел грабеж, крадат, опитват се да обират бензиностанции, разбира се не винаги успешно, групички нападат самотни и беззащитни хора, малтретират връстници или по-малки от тях, като ги принуждават да си дадат парите, телефоните, таблетите. Крадат от магазини и какво ли още не. Понякога се отнасят едва ли не садистично с болни и безпомощни хора.

В централен столичен квартал пубери бяха взели патерицата на малко по-голям от тях младеж с ампутиран до коляното крак ей така - за да се научи на ред. Оставят безпомощната жертва да лежи на земята цяла нощ при минусови температури. Винаги на жертвата - младежът се напил и се лигавел. Едва на сутринта хора, тръгнали за работа, намират момчето и викат линейка.

Тези не са децата, които тренират някакъв спорт, не се увличат от музика, нито са тези, които се занимават с вид изкуство, нито пък са обявили някакви свои дарби. Тези най-общо нищо не харесват, не харесват родителите си, защото нямат достатъчно пари, особено сега, не харесват училището, няма нищо, на което да се посветят.

НОВ ЦЕНТЪР ЗА ПРЕВАНТИВНА И КОНСУЛТАТИВНА ДЕЙНОСТ

По покана на община Чирпан на 10.05.2021 г. секретарят на Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните – г-жа Петя Петрова присъства на тържественото откриване на Център за превантивна и консултативна дейност на местната комисия за БППМН, предвидено в годишния ѝ план.

Домакини на събитието бяха кметът на община Чирпан – г-н Ивайло Крачолов, г-н Петко Минчев – секретар на МКБППМН и старши експерт „Социални дейности“, г-жа Марияна Кривошапкова – заместник-кмет на община Чирпан, г-н Иван Станчев – председател на Общински съвет – гр. Чирпан.

След тържественото откриване на Центъра се проведе първото заседание на Младежкия общински съвет – гр. Чирпан. Бяха избрани председател и секретар.

Г-жа Петрова поздрави всички присъстващи с успехите на иновативните методи и подходи на работа на местната комисия, като отбеляза, че откриването на подобен тип центрове за социална и психологична подкрепа на деца и родители се счита като добра практика в сферата на борбата срещу детското девиантно поведение. Пожела на всички специалисти и млади хора, ангажирани

в МКБППМН в община Чирпан здраве, удовлетвореност и стремеж към целите и задачите, които са си поставили.

На събитието присъства и г-н Константин Томанов – дългогодишен секретар на ЦКБППМН, г-жа Мадлен Ценкова – главен експерт в ЦКБППМН, г-жа Маргарита Бурова – инспектор ДПС при РУП – Чирпан, г-жа Мария Стефанова и г-жа Хатие Ахмед – обществени възпитатели към МКБППМН – община Чирпан.

В ДРУГИТЕ СТРАНИ

ЗАТВОРЕНИТЕ УЧИЛИЩА И РИСКЪТ

Преведе: Яна Лекарска

Според Марго Линдауър, директор на института за борба с домашното насилие към Североизточния университет в Бостън, САЩ, мерките, които накарала американците да си стоят у дома, за да се предпазят от COVID-19, може да са изложили на опасност някои ученици, макар човек да не би предположил подобна възможност, ако съди по спада в броя на сигналите за тормоз и липса на грижи за деца.

Линдауър твърди, че всъщност заради пандемията съществува голяма вероятност реалните данни да са не само същите като преди, но и по-тревожни. Проблемът е, че сигналите за тормоз и лишаване от грижи на деца не стигат до властите, поради прекъсването на обичайните комуникационни канали. „Данните показват, че голяма част от сигналите за тормоз и лишаване от грижи за деца идват посредством училището, учителите, възпитателите.

„Медицинските сестри обикновено съобщават за проблема“ – казва Линдауър, която е и асоцииран клиничен преподавател по право в Североизточния университет. – „В свят без пандемия, ако дете дойде на училище или в детската градина със синина, ако е недохранено, мръсно или страда от постоянни наранявания или болка, всичко това може да бъде съобщено на органите за закрила на детето.“ Сега децата са си вкъщи и никой не вижда какво се случва с тях.

Линдауър допълва, че голяма част от тези сигнали постъпват и в следствие на посещенията при педиатъра, но пандемията за съжаление спря и тях, което доведе и до пропускане на задължителните имунизации на децата.

Линдауър се притеснява, че месеци след началото на пандемията затварянето на училищата заедно с добавения стрес от опита за балансиране между работа, грижа за децата и дистанционното обучение са довели до увеличаване на случаите на тормоз над деца. И в това няма нищо чудно: хората прекарват много време затворени у дома, някои са загубили работата си, а други са се заразили с вируса.

„Всички тези фактори взети заедно, са съвършената предпоставка за повишаване на нивата на насилие и за спад в сигналите за тормоз над деца“ – казва Линдауър.

Според нея ключов момент в стремежа за закрила на децата е да се инвестира в социални услуги и организации, които да окуражават децата да се социализират безопасно и да общуват навън с други деца и възрастни.

Още по-важно е обаче училищата да отворят отново врати. Според Линдауър, за да се смекчат вредните последици от дистанционното обучение и изолацията, училищата трябва да обмислят варианти, според които часовете да се провеждат на открито или в класни стаи за по-малко ученици. Шахматен график на часовете също може да доведе до положителни резултати.

„Пагубното влияние от изолацията и потенциалната изложеност на тормоз, лишаване от грижи и нередовно хранене в много случаи е много по-опасно от това да се измисли начин за безопасно връщане на децата в класната стая (временно или периодично) – казва тя. – Колкото по-дълго продължава пандемията, толкова по-зле ще стават нещата.“

В отговор на предизвикателствата, породени от пандемията, Линдауър и колегите ѝ от Иновативния център към Правната лаборатория в Североизточния университет стартират проект за бърза реакция във времена на COVID. Част от усилията им са насочени към създаването на мобилно приложение - то е вече факт и позволява на жертвите на домашно насилие като цяло да сигнализират по безопасен начин за случаи на тормоз. Втората част от проекта на Линдауър и колегите ѝ се състои в събирането на пари за спешно домашно настаняване на четири семейства.

Въпреки че проектът засега е успешен, процесът на работа със съдилищата изправя жертвите пред нови предизвикателства. Макар че съдят работи дистанционно, в някои случаи ищците трябва да се явят лично и това е допълнителен товар за хората с деца, които няма на кого да ги оставят. Освен това заради ограниченията за струпване на хора обвинителите не могат да вземат със себе си по време на заседанията хората, които ги подкрепят. „Ако трябва да се изправиш в съда срещу онзи, който те тормози, а в същото време залата не само е празна, но и не можеш да разчиташ на емоционалната подкрепа на приятелите и семейството си, положението може да бъде много тежко“ – казва Линдауър.

По думите на Линдауър пандемията от COVID-19 разкри колко много работа трябва да бъде свършена, за да се гарантира, че децата и останалите жертви на тормоз ще продължат да имат достъп до закрила, подкрепа и медицинска грижа – преди да ни застигне следващата катастрофа, свързана с общественото здраве.

СЛЕД 68 ГОДИНИ ЗАД РЕШЕТКИТЕ

Преведе: Яна Лекарска

Джо Лайгън е счтан за най-възрастният и с най-дългата присъда затворник в САЩ, осъден на доживотен затвор като тийнейджър. Неотдавна той беше освободен след прекарани близо седем десетилетия зад решетките.

Лайгън влиза в затвора през февруари 1953 г. на 15-годишна възраст, като присъдата му е доживотна, след като се признава за виновен в обвинения във въоръжен грабеж и наръгване с нож заедно с още четирима тийнейджъри във Филадельфия. По време на престъплението шестима души са ранени, а двама – убити. Лайгън е признат за виновен по две обвинения в убийство първа степен, макар че според адвокатата му Бродли Бридж клиентът му твърди, че никога не е убивал никого.

„Детето, извършило онези убийства през 53-та, вече не съществува. Човекът, който излиза от затвора сега, е на 83 години, възрастен и променен мъж, който вече не е заплаха за обществото – казва Бридж. – Достатъчно е плащал на обществото за злото, сторено от него. Сега е редно да прекара последните години от живота си на свобода.“

Пътят към свободата на Лайгън е дълъг

През 70-те години Лайгън и съучастниците му получават правото да бъдат помилвани от губернатора на Пенсилвания. Двама се съгласяват, но Лайгън отказва, защото това би означавало да бъде освободен условно. Той за втори път отхвърля правото си за условно освобождение през 2017 г., когато със съдебно решение

присъдата му е променена със задна дата от доживотна на 35 години лишаване от свобода. Това автоматично прави възможно получаването на условно освобождаване, защото в този момент вече е над 60 години зад решетките. Лайгън отново отказва, защото според него условното пускане няма да му осигури свободата, за която мечтае след десетилетия в затвора. „Той най-вероятно щеше да бъде освободен при условие да бъде под надзора на щатските власти до края на дните си – казва адвокатът му Бридж. – И той избра да остане в затвора.“

Адвокат Бридж представлява Лайгън от 15 години. Той успява да защити пред федералния съд тезата си, че задължителен доживотен затвор за престъпление, което Лайгън е извършил като непълнолетен, е противоконституционна присъда. Бридж печели делото през ноември 2020, което в крайна сметка позволява на Лайгън да излезе на свобода при условията, които той иска, през 2021 г.

Сега започва реинтеграцията на Лайгън в обществото

Джон Пейс, бивш затворник и настоящ координатор към програмата за реинтеграция на Филадельфия казва, че работи с Лайгън, за да му помогне да си стъпи на краката. Самият Пейс е само на 17 години, когато попада зад решетките за нападение на мъж с цел грабеж. Прекарва 31 години в затвора.

Пейс споделя, че след като излиза на свобода, е усетил как му прилошава, когато внезапно се оказва в един съвсем нов свят. „В затвора няма много неща, които да те стимулират. Не ти е разрешено да контактуваш с хора. Взаимодействията ти са много ограничени – казва Пейс. – А ето че сега излизаш навън и можеш да правиш каквото си искаш. И как постъпваш с тази си свобода?“

Бридж, Пейс и неколцина други работят с Джо Лайгън, за да отслабят шока при излизането му от затвора. Това включва да му намерят място за живеене: Лайгън е настанен в дома на филиделфийско семейство, което му помага в процеса на реинтеграция.

„Винаги ще има хора, които ще смятат, че Джо трябва да остане в затвора до края на живота си – казва Пейс. – Сега всичко е в неговите ръце, за да покаже кой е днес и Джо се надява, че това ще е достатъчно, за да помогне на околните да видят колко се стареа да помогне на други хора да имат по-добра преценка от неговата.“

Лайгън казва, че иска другите да се поучат от неговата съдба. „Очаквам с нетърпение да мога и аз да помогна на хората така, както те ми помогнаха. Искам да се срещна с младите, с по-възрастните, с някои репортери... искам да разкажа малко от историята си.“

На въпроса какво е чувството да бъде обратно в свободния свят ден и половина след освобождаването си, Лайгън казва: „Хубаво е. Хубаво.“

ПОБОЙ НАД ТРАНССЕКСУАЛНА СЪУЧЕНИЧКА

Преведе: Яна Лекарска

Тринайсетгодишно момиче е пребито в училище в Канада. Подобен случай има и в САЩ миналата година. Две момичета са арестувани след разпространяване на видео с побой над съученичка.

В средата на януари тази година две тийнейджърки от Мишън, провинция Британска Колумбия в Канада са арестувани и са им повдигнати обвинения в упражняване на физическо насилие, след като в социалните мрежи е разпространено видео, на което се вижда как момичетата нападат по брутален начин своя транссексуална съученичка. След първоначалния арест тийнейджърките са освободени, докато трае разследването, но им е забранен достъпът до училище, а също така не им е разрешено да осъществяват какъвто и да било контакт с жертвата си.

Във видеото се вижда как двете момичета ритат и удрят с юмруци друго

дете на територията на средното училище „Еритаж Парк“. Чува се как някой казва: „Пет кинта, ако я сриташ в главата“, докато нечий друг глас се чува да се смее и да окуражава нападателките. Никой от присъстващите на побоя не се намесва.

Майката на 13-годишната жертва (чиято самоличност не се разкрива) счита, че атаката е мотивирана от факта, че детето ѝ се самоопределя като транссексуално. Майката добавя, че дъщеря ѝ е тормозена от месеци въпреки опитите на училищните власти да помогнат. „Неведнъж се е случвало дъщеря ми да ни прати съобщение по обяд, в което да пише: „Може ли да се прибера у дома?

Тук ми е много напрегнато, страх ме е.“

След случая местната общност организира парад с автомобили, за да изкаже съпричастността и подкрепата си за пребитото дете.

Подобен случай на агресия срещу транссексуален тийнейджър беше заснет с телефон преди година и в град Алпайн, Тексас, САЩ. Въпреки че видеото, на което се виждат нападението и побоят, бяха разпространени в социалните мрежи, нападателят не е арестуван.

Пострадалото дете (чието име не се разкрива) разказва, че атаката се случва изневиделица. Нападателят първоначално започва да го ругае, след което го блъска и удря в лицето, докато две други момчета стоят наблизо и се смеят. „Каза, че го прави, защото не ме харесва, не харесва какъв съм, просто го дразня.“ – споделя жертвата.

Местните училищни власти заявяват, че не са предприети мерки спрямо нападателя, защото сбиването се е случило извън територията на гимназията,

в която учат децата и то през уикенда. Ето защо те биха могли да направят нещо, само ако местната полиция арестува някого.

Пребитият ученик разказва, че случилото се през онзи ден се оказва едва началото. Тормозът продължава и в коридорите на гимназията. „Момчетата общо взето казваха, че заслужавам да умра и че той е трябвало да ме убие.“ Майката на пострадалото момче споделя, че е ужасена от видяното във видеото, но е много по-притеснена от факта, че е възможно подобно нещо да се случи без последици за извършителите.

„Този тормоз трябва да престане – казва майката. – Всички се правят сякаш няма никакъв проблем, но не е така и заради това деца биват наранявани. Такива деца отнемат собствения си живот заради подобни случаи.“

Нападнатото момче казва, че не се чувства вече в безопасност в училище и че се притеснява, че е въпрос само на време преди нещо подобно отново да се повтори.

ПРОСТРЕЛЯНА В ГЛАВАТА ПО ВРЕМЕ НА КУПОН

Преведе: Яна Лекарска

14-годишното момиче, простреляно в главата в средата на февруари, ще оцелее, но ще има трайни увреждания. Случилото се шокира местните допълнително, защото не е първият подобен случай.

Все още не е изяснено какво точно се е случило в апартаента в район „Джейн и Финч“ – северозападен район на канадския град Торонто, известен с гъстата си населеност, разнообразната етническа принадлежност на жителите си и техните ниски доходи. Полицията получава сигнал малко преди 3 призори и когато органите на реда пристигат на място, заварват момичето в критично състояние с огнестрелна рана в главата.

Детето моментално е закарано в болница за животоспасяваща операция.

Стрелбата е поредната в многобройните напоследък инциденти с огнестрелно оръжие в района. Според неот-

давнашен анализ на квартала през изминалата година е характерна сериозна полицейска дейност, свързана с употреба на огнестрелно оръжие. Експертите и местните жители изтъкват, че животът с „всекидневната реалност“ на насилие, със стрелба и полицейска намеса може да нанесе на местните „тежка, недиагностицирана травма“.

„Да се събудиш с новината за нов случай на стрелба и отново дете да е жертвата, просто съсипва“ – казва местна жителка и активистка. Сградата, в която момичето е простреляно, се намира в близост до паркинга, на който 12-годишният Данте Андреата Марокин е прострелян фатално, докато случай-

но преминава оттам заедно с майка си през миналия ноември – престъпление, което разтърсва квартала. На мястото на гибелта му все още има оставени цветя и свещи в негова памет и това е на метри от апартамента, където се случва новото произшествие. Виновниците за смъртта на Данте не са заловени, като се предполага, че е станал случайна жертва на престрелка между местни банди.

„Просто не е честно нито за децата, нито за майките им“ – казва Елми. Тя не познава лично семейството на простреляното момиче, но хората от общността са натъжени от новината. „Всяка седмица погребваме или изпращаме в болница по двама-трима младежи. Това не е приемливо – казва тя. – Надявам се и се моля детето да се оправи, но насилието, което се случва тук, е просто прекалено много.“

Елми е част от група на сомалийски майки, които участват в инициативата „Да поправим разцепеното небе“. Миналата година те подписаха меморандум с полицията на Торонто, с който им се възлага активна роля в опита да се намалят актовете на насилие в техните общности.

Самата Елми е загубила единия си син при стрелба. Тя твърди, че стрелбите се случват диспропорционално в общества с тъмнокожо население и население от различни раси и оставят рани и белези, които достигат далеч отвъд семействата на директно засегнатите. „Въздействието върху душевното ни здраве е огромно. Всички ние в общността ни се страхуваме“ – казва тя.

Две момчета – съответно на 16 и на 17 години са задържани по случая, по който тече разследване, като засега се предполага, че изстрелът е произведен случайно. Едното момче е принудително арестувано, докато другото се е предало доброволно две седмици след инцидента. Според полицията по време на изстрела в апартамента е имало няколко непълнолетни, макар на мястото да е присъствал и възрастен. Кметът на Торонто коментира, че случилото се „ни кара да се замислим какво прави 12-годишно дете в 3 часа през нощта в чужд апартамент“. Засега полицията отказва да съобщи подробности като например каква е връзката между момичето и другите присъствали при стрелбата.

Оказва се, че същия ден в същия район това не е единствената стрелба. Към 4 и половина призори, около 90 минути след прострелването на момичето мъж е прострелян в лицето недалеч от първото местопрестъпление. Според полицията на Торонто мъжът е на двайсет и няколко години и е бил застанал до автомобила си, когато двама непознати са го доближили и са стреляли 20 пъти, улучвайки го поне два пъти. Мъжът ментално е откаран в болницата в критично състояние. Полицията призовава членовете на местната общност, които твърдят, че са възмутени от непрестанните случаи на стрелба, да се свържат с органите на реда и да съобщят за хора, за които знаят, че притежават незаконно оръжие.

След предизвикалото широк обществен отзвук убийство на 12-годиш-

ния Данте през ноември 2020-а в Торонто има още една стрелба с фатален изход преди настъпването на Новата година. Страшното е, че тази бройка се счита за ниска в сравнение с тенденцията, регистрирана през месеците преди това.

Членове на „Канадски лекари за защита от огнестрелни оръжия“ реагираха на случая на прострелване на 14-годишното момиче в Торонто, както и на убийството при стрелба от преминаваща кола на 15-годишно момиче в Монреал и нарекоха двете трагедии „шокиращи и неприемливи“, както и „призив за събуждане“.

„Няма лекар, който да иска да обяснява на родител, че детето му не е оцеляло от куршума. Няма лекар, който да иска да се среща с родител, който нико-

га няма да бъде същият, защото ние като общество сме се провалили пред детето му“ – пише лекарската организация в становище, публикувано на интернет-сайта ѝ. Лекарите призовават за компетентни действия срещу предизвикателствата в мултикултурните общности като бедността и расизма.

Официалните власти също трябва да засилят усилията си в рестрикцията на достъпа до оръжията, използвани при тези престъпления. „Здравните работници се опитват да излекуват ранените. Законотворците трябва да сторят повече, за да предотвратят тези наранявания. Това е най-малкото, което трябва да сторим за нашите деца“ – допълва се в становището.

ДИГИТАЛНИ СЕКСУАЛНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ СРЕЩУ ДЕЦА

Преведе: Яна Лекарска

Между 11 и 14-годишна възраст Джи-о е заплашвана, следена и подлагана на тормоз от анонимни мъже в интернет, които я карат да си прави разголеени и сексуално провокативни снимки и клипове.

Джи-о си създава профил в „Твитър“ през 2015 г. Тогава тя е самотно 11-годишно дете, което се надява онлайн да завърже нови приятелства. Докато си общува с други потребители на социалната платформа, Джи-о разбира за начин, по който може да изкара малко джобни пари. Някакви непознати хора ѝ изпращат онлайн ваучери за храна, като в замяна единственото, което трябва да направи, е да покаже снимки на гърдите си.

Оказва се, че тази „безобидна“ замяна е номер и в крайна сметка снимките ѝ са използвани, за да я изнудват. Тя се оплита в експлоататорска схема на тормоз. Мъж, който твърди, че е 36-годишен баща, заплашва да каже на родителите на Джи-о какво е направила, ако не му изпрати разголеени снимки. Друг мъж я убеждава, че трябва да отговаря на съобщенията му в рамките на две минути, защото в противен случай ще изпрати хора да я пребият, макар да не е ясно дали наистина знае къде живее и ако знае, как е разбрал адреса ѝ. Ужасена, че може да пропусне някое съобщение, Джи-о започва да спи със слушалки, за да се събуди от алармата за входящо съобщение.

11-годишното момиче не е достатъчно зряло, за да осъзнае какво се случва с него, а корейската култура на прехвърляне на вината върху жертвата – дори когато е толкова млада и уязвима като Джи-о, я спира да потърси помощ.

„Помни: ти не си човек, а моята играчка“

Джи-о вече е на 16, но продължава да се бори с последиците от тригодишния онлайн тормоз. Казва, че осем пъти си е сменяла телефонния номер и се е преместила от къщата на родителите си в селски район на страната в столицата Сеул, където живее със сестра си. Исква да смени и името си.

Дигиталните сексуални престъпления са проблем по целия свят, но положението в Южна Корея е особено сериозно – това е страна с един от най-високите проценти на притежание на смартфони. Законодателството, ниските присъди и лошата полицейска работа – всичко това води до факта, че подобни престъпления рядко се разглеждат сериозно от правораздавателната система и в резултат жертвите имат ниска мотивация да излизат на светло.

Миналата година обаче случай на дигитално сексуално престъпление с удивителни прилики със случая на Джи-о разбуни духовете и доведе до промяна. След вълна от обществено недоволство част от законите бяха затегнати, а през ноември човекът - извършител на престъплението, получи необичайно тежка присъда

Поглед вътре в стаите за чат

Случаят, предизвикал неотдашните промени в Южна Корея, тръгва от това, когато 23-годишният Чо Джу-бин, докато е на легло след операция за удължаване на крайниците си, започва да търси начин да изкара пари по интернет. Започва да се представя за бизнесмен на около 40 години, който е бил в затвора, има ампутиран крак и се нарича с псевдонима „Гуру“.

През септември 2019 г. той създава групов чат с името „Стаята на Гуру“ в криптираната платформа „Телеграм“, където настройките позволяват съобщенията да изчезват, след като бъдат прочетени. Този групов чат се превръща в мястото, където възрастни мъже харчат хиляди долари, за да наблюдават – и да упражняват – тормоз над млади момичета и жени.

Чо и съратниците му си съставят простичък наръчник за онлайн вербуване на жертвите си. Предлагат им почасова работа като модели, след това ги убеждават да им пратят компрометиращи снимки и после започват да ги изнудват да снимат унизителни клипове и снимки, като ги заплашват, че ще разкрият личните им данни и снимки на други интернетпотребители. Според властите жертвите на Чо надхвърлят 100 жени, включително 26 момичета между 13 и 19 години.

Чо и съратниците му подмамват нови членове в мрежата си, като им предлагат видеа със сексуално съдържание, за да ги накарат да платят „вход“ за VIP чат стаите, в които получават достъп до жени и момичета – наричани от Чо „роботи“

ни“, – на които могат да заповядват да се снимат според желанията им. Тези стаи са нелегални – законът в Южна Корея забранява създаването на каквито и да са материали със сексуално съдържание. Членове на създадената от Чо мрежа стават хиляди мъже.

През 2019 г. двама студенти по журналистика подават сигнал до властите за незаконната дейност на Чо, след като са се включили под прикритие в групите и са видели какво се случва там. През март 2020 г. властите разбиват мрежата от чат стаи. Десетки са арестувани. Един от предполагаемите сътрудници на Чо се оказва едва на 16 години. „Умее да работи с компютри още от началното училище – заявява адвокатът му в съда. – И поради липсата на родителски надзор и грижа той съответно попада на боклука, какъвто е „Стаята на Гуру“, наред с огромното интернет море.“

Разкритата „Стая на Гуру“ далеч не е единственото място в южнокорейското интернетпространство, където жени и момичета са жертви на дигитални сексуални престъпления. Само през януари тази година повече от 7000 групи и канали, свързани с насилие над деца, са били забранени, а всичкото публично достъпно съдържание е изтрито.

Според полицията в Южна Корея повече от 2500 души са задържани миналата година за дигитални сексуални престъпления, 220 от които са арестувани за предполагаеми престъпления в „Телеграм“, „Дискорд“ и така наречената „тъмна мрежа“, до която обикновеният потребител няма достъп.

Случаят на Джи-о обаче показва, че младите момичета са уязвими, дори когато използват платформи като „Туитър“. Години преди да се появи „Стаята на Гуру“ и подобните ѝ, Джи-о се оказва заложница на собствените си лични данни. Когато отказва да си направи унижаващи я снимки, мъжът, който твърди, че е 36-годишен баща, разпространява информацията ѝ онлайн, след което огромен брой хора се свързват с нея. Някои ѝ казват да си свали всички дрехи, други искат да се снима с училищната си униформа.

Джи-о се страхува да каже на когото и да било. Опасява се, че ако каже на полицията, ще я изпратят в институция за закрила на малолетни – според южнокорейските закони по онова време малолетните, които биват счестени за доброволни участници в дигитални сексуални престъпления, са заплашени от принудително изпращане в подобни центрове. В същото време Джи-о се бои да каже и на родителите си, защото се притеснява, че няма да я разберат.

През 2018 г. всички тези страхове на Джи-о започват да стават реалност: от полицията се свързват с нея, защото по време на разследване на един от мъжете, водили онлайн разговори с нея, се натъкват на чатове им. Полицията ѝ казва, че може да се озове в център за малолетни заради това, че е публикувала свои клипове и снимки, които нарушават законите за закрила на децата и младежите.

Полицията се свързва с родителите ѝ. Джи-о разказва, че когато баща ѝ разбира за случилото се, я пита защо го е направила, след като си има всичко и я удря. Майка ѝ се разплаква, но запазва мълчание. Родителите ѝ никога повече не са разговаряли с нея за случилото се.

„Беше истински ад, обвинявах себе си и продължавам да се обвинявам – казва тя. – Но съм разочарована и от родителите си.“

Страх да съобщят

По цял свят трудностите при сблъсък с правораздавателната система възпират жертвите на дигитални сексуални престъпления да се обърнат към полицията. В Южна Корея обаче пречките са още по-значими.

До промяната на законите през 2020 г. в Южна Корея се приема, че някои от малолетните и непълнолетните са доброволни участници в престъпленията срещу тях. Жертвите на сексуален тормоз или изнасилване на възраст между 13 и 16 години, се считат по закон за отговорни за постъпките си, ако имат някакъв вид полза – например ако са получили пари от насилника. Тези жертви могат също така да бъдат изпратени в младежки центрове за превъзпитание и закрила.

Групи активисти твърдят, че младежите считат заплахата да бъдат изпратени в подобни центрове, равностойна на ефективно наказание и това ги спира да съобщят в полицията. Според правилата също така не е задължително изнасилвачът да бъде наказан за действията си. В добре известен случай от 2014 г. 13-годишно момиче с ментални проблеми бяга от вкъщи – след като чупи екрана на мобилния телефон на майка си и се страхува, че ще бъде наказано – и бива изнасилено от шестима пълнолетни, които го прибират и му дават храна. Съдът в този случай отсъжда, че детето доброволно е проституирало, за да получи храна и подслон.

Дори когато жертвите все пак съобщят в полицията, много често няма разследване на престъпленията. Полицията твърди, че в миналото е било „почти невъзможно“ да разследват дигиталните сексуални престъпления, защото не е разполагала със средства за разследване под прикритие онлайн.

А в редките случаи на осъществено разследване по-дългите осъдителни присъди са за единици. Между 2011 и 2015 г. едва 5% от онези, осъдени за заснемане, разпространение и продажба на порнография, са с ефективни присъди. Макар създателите на материали, които говорят за сексуална експлоатация на деца могат да получат и доживотна присъда, средната продължителност на реалните присъди за подобни деяния през 2018 г. е 2,6 години. За сравнение САЩ също на теория имат тежки присъди за подобни престъпления, но за разлика от Южна Корея ги прилагат и на практика - средната продължителност на присъдите за разпространение на детска порнография според данни от 2019 г. е 11 години и 8 месеца.

Проучванията показват, че 12% от учениците в средните училища и 4% от тези

в началните са се сблъсквали поне веднъж онлайн със сексуални намеци.

Когато избухва скандалът със „Стаята на Гуру“, чашата прелива. Това става след няколко широко отразени подобни престъпления, присъдите за които са минимални. Единият от случаите е с осъждането на 18 месеца затвор през 2019 г. на мъжа, който стои зад най-големия сайт за детска порнография в „тъмната мрежа“. По закон това престъпление би могло да му донесе 10 години затвор. Но съдът не само, че го осъжда едва на година и половина зад решетките, но и отказва да разреши екстрадирането му в САЩ, където го заплашват няколко обвинения, по които би могъл да бъде осъден на 30 години лишаване от свобода.

Онлайн петиция с искането за тежко наказание на Чо съдържа повече от 2 милиона подписа – далеч над нужните 200 000 за незабавен отговор.

Знак за промяна

През ноември миналата година след продължителен процес Чо Джу-бин е бил осъден на 40 години затвор за създаване и разпространение на незаконни сексуални визуални материали с малолетни, принудителен сексуален тормоз, изнасилване, изнудване, измама, нарушаване на защитата на личните данни.

Това става възможно, след като месеци преди присъдата парламентът отменя закона, който предвижда малолетните и непълнолетните, станали жертва на сексуални престъпления да бъдат изпращани в превъзпитателни центрове. На практика това означава, че вече всички деца се считат за жертви. Освен това всеки възрастен, правил секс с някого под 16 г., подлежи на обвинения в сексуален тормоз или в изнасилване на дете.

Остават притесненията, че предвидените наказания пак са по-кратки от тези в други държави. В закона има и пропуски. Допълнително мнозина се притесняват, че когато случаите не са толкова шумно отразени в медиите и наказанията няма да са достатъчно големи.

Винаги остава и страхът, че дори престъпникът да бъде заловен и наказан, някъде там в онлайн пространството остава порнографското съдържание на материалите, въпреки непрестанните опити и стремеж да бъде открито и унищожено.

Престъпленията срещу Жи-о спират през 2018 г., но с това нещата не са приключили. Тя така и никога не подава официално оплакване в полицията за случилото се. Продължава да се страхува от последиците за себе си, ако съобщи. Никой никога не е привличан под отговорност за случилото се, а снимките и клиповете с нея, както и личните ѝ данни продължават да са в интернет.

ДЕТЕ С ДАУН ИЗНАСИЛЕНО ОТ БРАТ СИ

Преведе: Яна Лекарска

Полицията в индийския град Лудяна (щата Пенджаб) установи, че майката е била наясно с вината на сина си, но за да защити тийнейджъра, е излъгала, че престъплението е извършено в училището на дъщеря ѝ.

Помощник полицейският комисар обяви, че в деня на престъплението (в средата на февруари тази година) момчето, което е на 13 години - в 8 клас в същото училище, в което е и 7-годишната му сестричка, се е върнало само у дома, докато момичето е било взето от майка си. След като прибира дъщеря си у дома, майката преоблича детето и казва на 13-годишния му брат да му помогне с домашните. После майката оставя двете си деца сами да учат, докато тя се заема да довърши домашните си задължения. Предполага се, че докато децата са били сами, детето е било изнасилено. Уплашено от болките, момиченцето моли

майка си да го заведе до тоалетната и там тя вижда, че от интимните части на детето се стича кръв. Според полицията майката удря шамар на сина си, когато осъзнава какво е сторил, но след това решава да измисли лъжата, за да го предпази от последиците.

Майката е принудена да съобщи за случилото се с дъщеря ѝ, когато я завежда в болница за преглед, но твърди, че престъплението е извършено в училището по време на учебните часове.

След получаването на оплакването полицията започва разследване. Разпитани са директорката и преподавателите в училището на двете деца. Полици-

ята дори проверява камерите за наблюдение на територията на училището, но не открива нищо подозрително. В същото време става ясно, че в училището няма мъже - учители, нито други служители от мъжки пол.

Как полицията разбира истината

По време на лечението на момиченцето със синдром на Даун то казва „брат ми ме удари“. Тези негови думи карат полицията да разпита 13-годишния брат и майката. По време на разпита тийнейджърът признава, че е изнасилвил сестра си, след като е разглеждал порнографско списание.

Докато тече разследването, местни жители правят блокада на една от основните пътни артерии, като не позволяват свободното преминаване на коли и хора между 9 сутринта и 12 на обяд.

Протестиращите отказват да повярват на версията на полицията за събитията и твърдят, че органите на реда са принудили тийнейджъра да признае за престъплението, след като са го заплашили. Протестиращите заявяват също така, че действията на полицията целят да защитят училището, в което учат децата и така да се прикрие истинският виновник.

И така, кой все пак е изнасилвачът на болното дете?

IN MEMORIAM

На 19 май 2021 г. след дълга битка с болестта и смъртоносния вирус на Covid почина нашият уважаван колега, д-р ф. н. Димитър Кюланов - дългогодишен експерт в Централната комисия за БППМН. С дълбока тъга се сбогуваме с професионалиста и човека със сърце, обърнато към социалните проблеми и проблемите на децата в риск. Като експерт по тази тематика дълги години Димитър Кюланов развиваше аналитично-социологическите аспекти на детското девиантно поведение и в съавторство изготвяше годишните доклади на ЦКБППМН за състоянието и тенденциите на престъпността на децата. Той бе учен, но и практик в проблематиката, радител за създаването на ефективно сътрудничество между институциите, работещи по закрила на децата в риск.

Димитър Кюланов бе посветил целия си професионален път на изследване на детството, детското девиантно поведение, социализацията на децата, социалните проблеми на обществото. Той е автор на редица публикации, анализи и доклади по тези проблеми. Бе

изключителен специалист по тематиката за превенция на противообществените прояви на децата, както и активен сътрудник на неправителствени организации по проблемите на трафика на деца и детската сексуална експлоатация, реинтеграция на децата в риск и пострадалите от Алцхаймер. Той бе и един от основателите на Сдружение „Пренебрегнати деца“ – български клон на международната организация ECRAT International, участник в редица научни конференции, обществени форуми, автор и съавтор на редица ситуационни анализи и изследвания. Анализът на обществените явления и писането на аналитични и граждански материали бе част от неговата човешка същност и професионално призвание.

Димитър Кюланов бе творческа личност, която непрекъснато твореше, пишеше и обогатяваше себе си с нови знания. Той бе инакомислец, нестандартен, енциклопедист в областта на социалните науки. В негово лице загубихме човек, който можеше да даде още много на обществото.

Димитър Кюланов даде и своя личен принос за решаването на конкретни

съдби на деца в риск. В тяхната памет той и до ден днешен остава като ценен наставник и човек с голямо родителско сърце, винаги отворено за проблемите на децата и хората с тежки съдби.

Димитър Кюланов бе нестандартна личност, човек с професионално проникновение, но в същото време носещ голяма доброта в себе си, поради което бе дълбоко уважаван и ценен. Неговите добродетели ще останат завинаги в паметта на хората, които са работили с него, както и в сърцата на всички тези, които са били негови колеги и приятели.

С преклонение свеждаме глава пред неговото професионално и човешко дело и с признателност ще помним това, което той остави след себе си като интелектуално и хуманно наследство!

От колегите
от ЦКБППМН при МС

IN MEMORIAM

На 27 април 2021 г. след кратко боледуване ни напусна професор доктор на педагогическите науки Емилия Миленкова Рангелова – многоуважаван преподавател и изследовател във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ и други висши училища в страната (Варна, Бургас, Пловдив, Враца, Кърджали, Стара Загора, Смолян) и в чужбина (Русия, Полша, Чехия), дългогодишен председател на УС на Федерацията на университетските синдикати (ФУНИС), Президент на Асоциацията на професорите от славянските страни (АПСС), дългогодишен зам.- председател на Секция по педагогика и психология към Съюза на учените в България.

Проф. д.п.н. Рангелова умело сплотяваше в педагогическата научна общност авторитетни учени и млади научни работници за осъществяване на научни изследвания по най-важните теми, наложени от живота пред социално-педагогическите науки. С академичен подход осигуряваше на изследователите всички условия за споделяне на получените резултати и публикуването им в най-новата световна социално-педагогическа библиотека. Неуморно работеше за из-

дигане авторитета на българските учени на висотата на задълбоченото научно сътрудничество, материализирано в сборници, списания, монографии и много други научни трудове.

Научната продукция на проф. д.п.н. Емилия Рангелова обхваща над 220 публикации, от които 8 монографии (4 самостоятелни и 4 в съавторство), два автореферата, 25 студии, над 180 статии. Ръководител е на над 20 научно-изследователски проекти, включително международни, 3 от които по линия на ЮНЕСКО. Автор е на „Методика на възпитателната дейност в училище“ и „Методика за работа на обществените възпитатели“.

Проф. Емилия Рангелова е инициатор за създаването през 1994 г. на специалност „Педагогика на девиантното поведение“, която впоследствие се трансформира в магистърска програма с изключително и дългогодишно устойчиво развитие. Тя бе един от основните лектори в ежегодните и тематичните обучителни семинари, провеждани от ЦКБППМН със секретарите на местни комисии и други категории обучаеми.

Проф. Рангелова остави след себе си научно ръководство на над 300 дипломанти и на над 20 успешно защитили докторанти от България и от други държави, много от които продължават кариерното си развитие в академичната сфера и някои от тях вече са професори. Основател (2008 г.) и президент на Асоциацията на професорите от славянските страни (АПСС), проф. Рангелова успя да свърже в партньорска научна мрежа стотици

учени в полето на педагогическата наука.

Освен научно-изследователска, проф. Рангелова развиваше и активна обществена дейност. Тя е ангажирана с редица граждански организации и каузи, които пламенно и непоколебимо-борбено отстояваше през годините. Като председател на национално представената синдикална организация – Федерацията на университетските синдикати (ФУНИС) положи големи усилия за постигане на по-справедливи условия за труд на академичната общност.

Проф. Рангелова е дългогодишен член на колективното ръководство (зам.-председател) на Секция „Педагогика и Психология“ към Съюза на учените в България. Член е и на Фондация „Човещина“ – неправителствена организация с почти 30-годишна история.

Носител е на редица отличия, сред които: Почетен знак на СУ „Св. Климент Охридски“ (2006 г.), Орден „Кирил и Методий“ (II степен) и др.

Отмина един живот, изпълнен с трудолюбие, обич и всеотдайност към студенти, колеги и приятели. Дълбоко опечалени от тази загуба, нека да запомним завинаги проф. д.п.н. Емилия Рангелова с нейния силен дух, воля, творческо вдъхновение, оптимизъм, непоклатими принципи и неподкупна човечност.

Проф. д-р Георги Петров

